

چکیده مقالات
همایش بین المللی
دولت، تمدن اسلامی

سرشناسه: همایش بین المللی دولت، تمدن اسلامی (۱۳۹۴-اصفهان)
عنوان و نام پدیدآور: چکیده مقالات همایش دولت، تمدن اسلامی / نویسنده: جمعی از نویسندگان.
مشخصات نشر: اصفهان - حوزه علمیه اصفهان - مرکز تحقیقات رایانه‌ای، ۱۳۹۴.

شابک: ۱-۵۹-۶۱۴۶-۶۰۰-۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی: فیپا

یادداشت: کتابنامه

موضوع: اسلام و دولت - مقاله ها و خطابه ها

موضوع: تمدن اسلامی - مقاله ها و خطابه ها

رده بندی کنگره: ۱۳۹۴ چ ۸ / ۲۳۱/۸ BP

رده بندی دیویی: ۲۹۷ / ۴۸۳۲

شماره کتابشناسی ملی: ۴۰۸۰۷۹۸

چکیده مقالات همایش بین المللی دولت، تمدن اسلامی

نویسنده: جمعی از نویسندگان

به اهتمام: سید احمد سجادی جزی

ناشر: مرکز تحقیقات رایانه‌ای حوزه علمیه اصفهان

صفحه آرایشی: الهه پوری

اجرا: مصطفی صادقی

شابک: ۱-۵۹-۶۱۴۶-۶۰۰-۹۷۸

چاپ: اول / زمستان ۱۳۹۴

تیراژ: ۲۰۰۰

فهرست مطالب

- ۱..... محوره‌های همایش بین‌المللی دولت، تمدن اسلامی
- ۳..... اعضای هیئت رئیسه همایش
- ۳..... اعضای هیئت علمی همایش
- ۵..... سخن رئیس همایش
- ۷..... سخن دبیر علمی همایش
- ۱۱..... سخن دبیر اجرایی همایش
- ۱۳..... صفات و ویژگی‌های تمدن‌سازان اسلامی از منظر صحیفه سجادیه
- ۱۵..... شاخصه‌های دولت و تمدن اسلامی در قرآن
- ۱۷..... تعاملات دولتمردان و دانشمندان زمینه‌ساز پیشبرد تمدن اسلامی در قرن چهارم
- ۱۹..... چرایی تاکید امام علی علیه السلام بر معاد باوری حاکمان
- ۲۰..... یورش مغولان و رکود مراکز علمی در تمدن اسلامی
- ۲۲..... چالش‌های واگرایانه جهان اسلام در زمینه تاسیس تمدن اسلامی
- ۲۳..... شاخصه‌های اجتماعی و فرهنگی تمدن اسلامی از دیدگاه امام علی علیه السلام
- ۲۴..... هویت فرهنگ و تمدن اسلامی، ایرانی و مؤلفه‌های مؤثر در گسترش آن
- ۲۵..... بررسی سیره امیرمومنان علیه السلام در رفتار با اهل ذمه

بررسی نقش نوشته‌های تاریخ نگاری فرق در تشدید مباحث و اختلافات فرقه‌ای در تمدن اسلامی.....	۲۶
بررسی نقش و تاثیر اختلاف دولتهای اسلامی در گسترش فرقه‌های انحرافی.....	۲۸
بررسی نقش حکومت‌های ایرانی در شکل گیری تمدن اسلامی.....	۳۰
بررسی اصلی ترین اصول دولت اسلامی از دیدگاه شیخ بهایی.....	۳۲
بررسی حقوق اهل کتاب از منظر سیره امام علی علیه السلام	۳۴
بررسی مبانی ضرورت وحدت در امت اسلامی.....	۳۶
بررسی تحلیلی نقش تعامل فقهای شیعی با حکومت‌های اسلامی در پیشرفت فرهنگ و تمدن اسلامی.....	۳۷
بررسی عملکرد شاه عباس اول در جهت تقویت و رشد مذهب تشیع در ارکان دولت و جامعه در مقابل گسترش صوفی گری.....	۳۹
بررسی فرهنگ و تمدن اسلامی در دوره امویان.....	۴۱
ضرورت بازگشت به اسلام ناب و احیای تمدن اسلامی.....	۴۳
نخبگان و دولتمردان مسلمان و شکوفایی تمدن نوین اسلامی.....	۴۴
نقش خاندان امامت و ولایت در شکل گیری تمدن اسلامی.....	۴۶
نقش نخبگان خزاعی در اعتلای علوم و فرهنگ اسلامی.....	۴۸
نقش ایرانیان در پیشرفت تمدن اسلامی.....	۵۰
نقش ایرانیان در توسعه ریاضیات در تمدن اسلامی تا پایان قرن سوم.....	۵۲
نقش حکومت محلی برزیکانی در پیشرفت تمدن اسلامی در کرمانشاهان.....	۵۴
نقش تعامل نخبگان با دولت‌ها و تاثیر آن بر تمدن اسلامی در قرن چهارم.....	۵۶
نقش تعامل دانشمندان خراسان با خلافت عباسی در پیشرفت تمدن اسلامی.....	۵۸
نقش علمای خوزستان قرن چهارم در گسترش تمدن اسلامی.....	۶۰

- ایجاد دانشگاه اسلامی با توجه به بیانات امام خمینی رحمته الله علیه و با انطباق بر سیره پیامبران علیهم السلام در قرآن کریم..... ۶۱
- انقلاب اسلامی ایران و تمدن‌سازی نوین اسلامی..... ۶۳
- واکاوی نقش موقعیت سوق‌الجیشی شهر اصفهان در رشد و توسعه تمدن اسلامی در دولت تیموریان..... ۶۵
- واکاوی الگوی مدیریتی اسلامی ایرانی به‌عنوان چالشی دربرابر نظم نوین جهان غرب..... ۶۸
- وظایف اقتصادی حکومت اسلامی از منظر نهج البلاغه..... ۷۰
- اقدامات عملی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جهت ایجاد ارتباط با دولت‌های بزرگ آن عصر و بررسی دیدگاه برخی از مستشرقین در این زمینه..... ۷۲
- جستاری درباره افول و انقراض تمدن از نگاه قرآن کریم..... ۷۴
- جایگاه و نقش بیعت کردن در تمدن اسلامی با تاکید بر سه دولت طاهریان، صفاریان و سامانیان..... ۷۶
- جایگاه قسط در نظام مردم سالار دینی..... ۷۸
- آسیب شناسی مطالعات شرق شناسی در باب تمدن اسلامی..... ۸۰
- دست آوردهای علمی مسلمانان در اسپانیا..... ۸۲
- دستاوردهای تمدنی دولت شیعی حمدانیان..... ۸۴
- دستاوردهای تمدنی دولت فاطمیان و جایگاه آن در تمدن بزرگ اسلامی..... ۸۶
- مبانی الزام به رعایت حقوق بشر توسط دولتمردان در تمدن اسلامی..... ۸۸
- مبانی تمدن اسلامی از منظر علامه نائینی..... ۹۰
- دولت و شاخصه‌های تمدن اسلامی آن از منظر قرآن کریم..... ۹۱
- دولت از منظر فقیه شیعه عصر صفوی..... ۹۳
- دولت اسلامی پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و مدیریت بحران..... ۹۴

تحلیلی بر تأثیر اختلاف میان دولت های اسلامی در گسترش فرقه انحرافی داعش و نقش آن بر تمدن اسلامی.....	۹۶
آموزش و پرورش در اندلس.....	۹۸
تمدن اسلامی در قرن چهارم هجری.....	۱۰۰
معنویت و بیداری اسلامی.....	۱۰۲
تعامل خواجه نصیرالدین طوسی با دولت مغول و نوسازی تمدن اسلامی.....	۱۰۳
تفسیرهای انحرافی از مهدویت و انتظار مهدی موعود.....	۱۰۵
مقدمه‌ای بر نقش دعوت پیامبر اسلام حضرت محمد ﷺ.....	۱۰۷
علامه محمد باقر مجلسی و مشروعیت حکومت صفوی.....	۱۰۹
علل رشد و بالندگی تمدن اسلامی.....	۱۱۱
نظریه دین حداکثری و تمدن سازی اسلامی.....	۱۱۳
انقلاب اسلامی پیوستی تمدن ساز.....	۱۱۴
امام علی علیه السلام ، کثرت گرایی دینی «هنجاری» و تمدن سازی.....	۱۱۶
چگونگی شکل گیری تمدن اسلامی در خراسان در قرون اولیه اسلامی.....	۱۱۸
نویسندگان مقالات.....	۱۲۰

محورهای همایش بین المللی دولت، تمدن اسلامی

الف: دولت، تمدن اسلامی، قرآن و اهل بیت

- ۱- شاخصه‌های دولت و تمدن اسلامی از منظر قرآن و اهل بیت
- ۲- شاخصه‌های دولت و تمدن اسلامی از منظر نهج البلاغه
- ۳- نقش و جایگاه دولت‌ها در تمدن اسلامی از منظر قرآن و اهل بیت
- ۴- نقش دولت‌ها در صعود و فرود تمدن‌ها از منظر قرآن و اهل بیت

ب: دولت، تمدن اسلامی، آینده نگری و انتظار

- ۱- شاخصه‌های دولت منتظر
- ۲- آسیب‌های برداشت انحرافی دولت‌ها، از مهدویت و انتظار
- ۳- نقش فقهای شیعه در تبیین دولت منتظر و تأثیر آن در تمدن اسلامی
- ۴- تمدن اسلامی، تمدن غربی، تعامل و تقابل

ج: دولت، تمدن اسلامی، جامعه و مردم

۱- نقش تعامل مردم با دولت‌ها در شکل‌گیری و پیشرفت تمدن اسلامی
 ۲- نقش تعامل نخبگان با دولت‌ها در شکل‌گیری و پیشرفت تمدن اسلامی

۳- دستاوردهای تمدنی دولت‌های اسلامی در طول تاریخ
 ۴- نقش مقاومت مردم و دولت‌ها در پیشبرد تمدن اسلامی
 ۵- دولت، تمدن اسلامی، انقلاب اسلامی

د: دولت، تمدن اسلامی، ارتباطات بین الملل

۱- نقش وحدت دولت‌های اسلامی در پیشرفت تمدن اسلامی
 ۲- نقش دولت‌های اسلامی در چگونگی تعامل تمدن اسلامی با دیگر تمدن‌ها
 ۳- نقش اختلاف دولت‌های اسلامی در گسترش فرقه‌های انحرافی و تأثیر منفی آن در تمدن اسلامی

اعضای هیئت رئیسه همایش

رئیس همایش: حجت الاسلام دکتر سید احمد سجادی جزی
دبیر علمی همایش: دکتر محمدعلی چلونگر
دبیر اجرایی همایش: دکتر محمد حسین ریاحی

اعضای هیئت علمی همایش

حجت الاسلام دکتر حبیب رضا ارزانی: مدیرکل فرهنگ و ارشاد اسلامی
استان اصفهان
حجت الاسلام دکتر محمد اکبری: عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و
معارف قرآن کریم
حجت الاسلام دکتر حمید الهی دوست: عضو هیئت علمی و مدیر گروه
تفسیر مرکز جامعه المصطفی العالمیه
حجت الاسلام دکتر محسن الویری: عضو هیئت علمی دانشگاه باقرالعلوم (ع)
حجت الاسلام دکتر محمدرضا جباری: مدیر مرکز تخصصی تاریخ
اسلام، حوزه علمیه قم
دکتر محمدعلی چلونگر: دانشیار گروه تاریخ دانشگاه اصفهان
دکتر سید احمدرضا خضری: استاد گروه تاریخ دانشگاه تهران
دکتر مرتضی دهقان نژاد: استاد گروه تاریخ دانشگاه اصفهان
دکتر مجتبی خیام نکویی: مدیر کل دفتر نظارت و ارزیابی ستاد راهبری
اجرای نقشه جامع علمی کشور
دکتر محمدحسین رامشت: استاد گروه جغرافیا
حجت الاسلام دکتر محمدعلی رضایی: مدیر مدرسه عالی قرآن و
حدیث جامعه المصطفی العالمیه
دکتر بیژن رنجبر: استاد رشته بیوفیزیک دانشگاه تربیت مدرس

دکتر محمدرضا ستوده نیا: مدیر گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه اصفهان
حجت الاسلام دکتر احمد سجادی جزی: رئیس دانشکده علوم قرآنی
اصفهان

دکتر رضا سعادت نیا: معاون آموزشی و پژوهشی دانشکده علوم قرآن اصفهان
دکتر نعمت الله صفری فروشانی: مدیر گروه تاریخ اسلام مدرسه عالی
امام خمینی

آیت الله دکتر احمد عابدی: رئیس دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم
حجت الاسلام دکتر محمد فاکر میبیدی: عضو هیأت علمی گروه قرآن
و حدیث، مرکز جهانی علوم اسلامی
دکتر احمد فضائلی: مسئول مرکز مطالعات راهبردی شورای عالی
انقلاب فرهنگی

دکتر ابوالحسن فیاض: دانشیار گروه تاریخ دانشگاه اصفهان
دکتر اصغر قائدان: دانشیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی
دکتر علی اکبر کجباف: دانشیار گروه تاریخ دانشگاه اصفهان
دکتر محمدرضا مجیدی: دانشیار گروه مطالعات منطقه‌ای و عضو هیات
علمی دانشگاه تهران

دکتر مرتضی نورایی: استاد گروه تاریخ دانشگاه اصفهان
دکتر هادی وکیلی: دانشیار گروه تاریخ دانشگاه فردوسی مشهد

با تشکر از:

دبیرخانه اجرایی: علی انصاری
دبیر کمیته داوری و مسئول دبیر خانه علمی: سید مصطفی طباطبائی
همکاران دبیرخانه علمی: وحید سعیدی، یعقوب پناهی، سید هاشم موسوی،
آرمان فروهی، سعید توفیق
روابط عمومی: سید رسول قریشی

سخن رئیس همایش

تمدن هر ملت و آئین، ایجاد کننده روابط جامعه و زیر بنای فکری آحاد مردم آن ملت و آئین می‌باشد.

اگر تمدن برخاسته از یک مبنای دقیق فکری و با توجه به تمام زوایای خواسته‌های عقلانی و فطری صورت گیرد، و نیازهای روحی و جسمی آحاد مردم مد نظر قرار داده شود می‌تواند باعث رشد و ترقی جامعه بشری شده و تبلور یک فرهنگ غنی را به همراه داشته باشد.

یک تمدن قدرت‌مند می‌تواند، یک حکومت مقتدرانه را پایه‌گذاری کرده و براساس آن فرهنگی قوی را ترویج دهد، براین اساس تمدن اسلامی، پایه‌گذار دولت اسلامی خواهد بود. و این ارتباط یک سویه نبوده و می‌تواند در پرتو دولت اسلامی شاهد یک تمدن اسلامی باشیم؛ پس تمدن و دولت دو هلال دایره‌ای هستند که هر یک مکمل یک دیگر در حرکت جامعه انسانی در راستای مادی و معنویت است.

تمدن اسلامی را باید مجموعه‌ای از باورها و ارزش‌هایی دانست که بر اساس آیات قرآن کریم، روایات ائمه اطهار (علیهم‌السلام) و عقلانیت اندیشمندان دین باور پایه‌گذاری و منجر به پیشرفت تمام شاخه‌های علم و معرفت شده و در سایه آن ایمان افراد جامعه به کمال رسیده و باعث ظهور اندیشه‌های جدید و نهادهای مختلف فکری و عملی در بین ملت اسلامی گردیده و نمود عینی می‌یابد.

بیان ابعاد یک تمدن اسلامی با نگاهی به مبانی دینی و مطالب تاریخی و فکری آن با نگاه بین‌المللی می‌تواند ما را در هر چه بهتر به عینیت رساندن تمدن در دولت اسلامی یاری رساند.

امسال که بنا به تدبیر مقام عظمای ولایت حضرت آیت الله العظمی خامنه‌ای سال دولت همدلی و هم‌زبانی، نام نهاده شده بر آن شدیم تا برای هم‌دلی و هم‌زبانی بیشترِ آحاد ملت اسلامی به بیان ویژگی‌های دولتی بپردازیم؛ که برخاسته از یک تمدن است و با تکیه بر مبانی دینی و تدابیر مسئولان و عملکرد مردم می‌تواند اصول یک حکومت دینی و شیعی را پایه‌گذاری نماید تا آیندگان و ملت‌های دیگر از ثمره آن برای استمرار حرکت دینی بر اساس تمدن اسلامی بهره ببرند.

خداوند را شاکریم که در سایه نظام مقدس جمهوری اسلامی و به واسطه خون شهیدان اسلامی به ما چنین توفیق را عنایت فرمود.

و آخر دعوانا ان الحمد لله رب العالمین

سید احمد سجادی جزئی

سخن دیر علمی همایش

فرهنگ و تمدن در پیدایش و گسترش اندوخته‌های مادی و معنوی نقش اصلی و کلیدی دارد. آن چه به مکتب‌های دینی و آرمان‌های آنها هویت می‌بخشد، جایگاه فرهنگی و تمدنی آنهاست. هویت تاریخی هر جامعه‌ای در قالب فرهنگ و تمدن امکان‌پذیر است. جهان اسلام با پشتوانه قرون متمدنی تاریخ و تمدن، از کارنامه‌ای درخشان و ارزنده در تاریخ جهان برخوردار است. بی‌تردید تبیین جنبه‌های گوناگون این تمدن و فرهنگ برای نسل حاضر باعث می‌شود آگاهی آنان نسبت به تاریخ، فرهنگ و هویت اجتماعی‌شان، افزایش یابد و بتواند راه نفوذ اندیشه‌های بیگانه را سد نماید.

ارمغان اسلام برای بشریت، فرهنگ و تمدن عظیم و جامعی است که تمامی انسان ها بخصوص مسلمین را برای همیشه وام دار خود کرده است. امروزه معرفی فرهنگ و تمدن اسلامی، مساله مهم و مورد توجه جوامع بویژه برای محققان و اندیشمندان است. نسل های آینده مسلمانان، باید بدانند گذشتگان آنان از لحاظ فرهنگ و تمدن، در چه رتبه ای بوده اند. این آگاهی در شکل دهی و بازسازی شخصیت آنها بسیار موثر است بخش عمده ای مستشرقان در طول دو قرن گذشته، سعی می کرده اند اصالت و کارایی فرهنگ و تمدن اسلامی جهت دنیای معاصر را انکار کنند. این افراد گرچه از دست آوردها و موفقیت های درخشان فنی و مادی تمدن اسلامی در دوره های خاص، ان هم به صورت فراوان و گاه اغراق آمیز یاد کنند، ولی با این وجود به صورت ماهرانه ای از دیدگاه تاریخ نگری خود، تمدن اسلامی را در مقطعی خاص از تاریخ قرار می دهند و به صورتی تاریخ مصرف آن را تمام شده تلقی کرده و آن را صرفا پیش زمینه ای برای تمدن غربی مورد مطالعه قرار داده اند این الگو اگر چه درصدد درخشان نشان دادن تمدن اسلامی است، ولی آن را مقدمه ای برای ظهور تمدن مدرن توصیف می کنند. چنین نگاهی به تمدن اسلامی در میان اغلب پژوهشگران جهان اسلام ناآگاهانه و از روی کژ فهمی به عنوان امری بدیهی مورد مطالعه قرار می گیرد. وجود این ذهنیت در میان محققان مسلمان برای حال و آینده تمدن اسلامی می تواند آسیبزا باشد. معرفی هویت تمدن اسلامی با

تکیه بر مولفه‌های مهم آن مثل دولت و ملت با نگاه به حال و آینده می‌تواند این ذهنیت که این تمدن متعلق به گذشته بوده است را پاسخی اقتناعی دهد. این همایش با عنوان دولت، تمدن اسلامی در پی آن بوده است که با نگاهی به حال و آینده دستاوردهای تمدن اسلامی را مورد بررسی و تحلیل قرار دهد.

هدف همایش با توجه به عناوین آن تبیین این نکته است که نگاه به آینده تمدن اسلامی برای جامعه و دولت ضروری است. براین اساس در دنیای حاضر طراحی نوعی توسعه بر مبنای فرهنگ و تمدن اسلامی ضروری است. بازسازی تمدن اسلامی بدون مطالعه عمیق و بازشناسی آن و توجه به بنیان‌های تاریخی و فرهنگی آن میسر نیست، شیوه‌ای که اندیشمندان غربی براساس معیارهای معرفتی خود دیر زمانی است به کار گرفته‌اند. امید است این همایش در این زمینه قدمی در خور شایسته برداشته باشد.

دکتر محمدعلی چلونگر

سخن دبیر اجرایی همایش

از آن جایی که دولت‌های اسلامی در شهرها و مراکز مهم و استراتژیک به عنوان کانون قدرت و فرهنگ معمولاً فرمانروایی و حکومت داشته‌اند، اصفهان نیز به عنوان یکی از مراکز مهم علاوه بر وجوه فرهنگی، علمی، اجتماعی و اقتصادی از حیث سیاسی و کانون اقتدار بودن در دولت‌های تأثیر گذار تمدن اسلامی، نقش ارزنده و قابل اعتنا داشته است به طوری که در قرن چهارم و پنجم، پذیرای تشکیلات سیاسی و حکومتی آل بویه و خاندان کاکویه بود. شهره و آوازه این شهر در جهان اسلام طنین افکن شد و بسیاری از دولتمردان و دانشمندان جهان اسلام، امور فرهنگی و سیاسی را به نفع جامعه اسلامی رقم زدند و این زمینه مؤثری برای توسعه و رونق فرهنگ و تعامل و تسامح دولتمردان با مردم در رشد علمی و فرهنگی جامعه گردید. در عصر سلاجقه نیز علی رقم برخی تعصبات و جدال‌ها باز هم عرصه‌های سیاسی با رأی و نظر بسیاری از اندیشمندان و شخصیت‌های علمی آن زمان در اصفهان شکل گرفت، هر چند دوران سخت فطرت تا روی کار آمدن صفویان دورانی سخت و شکننده بود اما با تشکیل

دولت صفویه، این شهر به ویژه با انتخاب آن به عنوان پایتخت در زمان شاه عباس اول، کانون امور حکومتی و رشد تحولات مختلف گردید. علاوه بر اقتدار و مبادلات مؤثر در عرصه سیاسی در آن زمان، بسیاری از دولتمردان از اندیشه‌های بزرگان دین و فرهنگ سود می‌جستند و آثار فراوانی در آن زمان شکل گرفت که تا به امروز در اصفهان تجلی دارد و به همین دلیل است که این شهر این شایستگی را داشت که در سال ۲۰۰۶ میلادی (۱۳۸۵) از طرف چهارمین اجلاس وزرای فرهنگ کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی به عنوان پایتخت فرهنگی جهان اسلام انتخاب شود و این مسئله تأیید دیگری بر شکوه و اعتبار فرهنگ و هنر این شهر در دوران اسلامی است.

به هر حال شایسته است اولین همایش بین‌المللی «دولت، تمدن اسلامی» در شهری با این سابقه و پیشینه درخشان برگزار شود و امید است بتواند به تبلیغ و عرضه ارزش‌های معنوی و فرهنگی در دولت‌های اسلامی و تأثیرگذاری این دولت‌ها در عرصه‌های مختلف کمک شایانی نماید.

آن چه که می‌توان در چنین همایش‌هایی مورد توجه قرار گیرد، عظمت و اعتلایی است که کانون‌های قدرت و دولت‌های اسلامی در تحولات مهم سازنده ادوار خود و حتی پس از آن داشته‌اند. امید است این همایش که نقبی باشد به کارنامه درخشان بسیاری از دولت‌های اسلامی و تأثیرات فراوان آنان در عرصه‌های مختلف و متعدد و بتواند با دیدگاه‌های ارزشمند و نظرات فرهیختگان اندیشمند بازگوکننده گذشته‌ای درخشان و نتیجه‌گیری برای آینده‌ای درخشان‌تر به حساب آید.

دکتر محمدحسین ریاحی

صفات و ویژگی‌های تمدن‌سازان اسلامی از منظر صحیفه سجادیه

سید احمد سجادی جزئی^۱

چکیده:

صحیفه مبارکه سجادیه، به ظاهر کتابی حاوی نیایش‌های امام همام حضرت علی بن الحسین علیه‌السلام؛ ولی در ورای هریک از این دعا‌های امام سجاد روحی له الفداء عصاره‌ای از تفکرات ائمه اطهار پیرامون مسائل اجتماعی، فرهنگی و ... گنجانده شده و ناب‌ترین موضوعات چگونگی اندیشیدن و چگونه زیستن در قالب دعا مطرح گردیده است.

در تمامی دعاها، امام سجاد علیه‌السلام به بیان صفات یک مؤمن واقعی در قالب دعا پرداخته‌اند و در دعای چهارم ویژگی‌های اصحاب پیامبر و در دعای بیستم اموال مؤمنان دارای مکارم اخلاق و در دعای بیست و هفتم خصوصیات رزمندگان مسلمان را در ضمن نیایش با پروردگار بی‌همتا به بیان کشیده‌اند.

از مفاهیم این سه دعا می‌توان خصوصیات تمدن‌سازان اسلامی که پیامبر اکرم صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم را همراهی کرده در طول تاریخ با مجاهدت، رفتار و کردار خود تمدن اسلامی را به غنا رساندند استخراج و بیان نمود.

این ویژگی‌ها را می‌توان در سه بُعد فردی، اجتماعی، سیاسی بیان کرد، که این مقاله به بیان هر یک با توضیح خواهد پرداخت.

کلید واژه:

صحیفه سجادیه، یاران پیامبران، تمدن‌سازان، امام سجاده، صفات

اخلاقی

شاخصه های دولت و تمدن اسلامی در قرآن

محمد علی چلونگر^۱

زهرا سلیمانی^۲

چکیده:

قرآن برای همه‌ی مراحل زندگی بشر راه حل و برنامه دارد. یکی از مباحثی که در این اثر جاویدان مورد بحث قرار گرفته مساله دولت و حکومت است. قصد این نوشتار بررسی نوع نگاه حکومت شناختی قرآن است. چنانکه می‌دانیم بسیاری از تمدن‌ها، دولت - شهرها و حاکمان بزرگ تاریخ بشر، مستقیم یا غیر مستقیم مورد اشاره آیات قرآن هستند. بررسی حکومت‌های بشری از دیدگاه قرآن به استخراج دیدگاه مورد تایید قرآن در مقوله دولت و تمدن الهی می‌انجامد. خصوصیاتمانند اقتصاد سالم و پویا، برقراری عدالت، بسط امنیت، اصلاح اجتماعی، مقابله با فساد و انحراف، مردم‌گرایی و... نمونه‌هایی از ارکان و شاخصه‌های دولت و تمدن اسلامی مورد توجه قرآن است. این مقاله به شیوه توصیفی - تحلیلی با تکیه بر منابع اولیه به بررسی این فرضیه می‌پردازد که قرآن ظرفیت لازم جهت ارایه ارکان و شاخصه‌های دولت

۱- عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

۲- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه اصفهان

و تمدن الهی و اسلامی را داراست و لذا می‌تواند راهبردی برای برون رفت از مشکلات ناشی از حکومت‌های حاضر را فراهم نماید.

کلید واژه:

قران، تمدن اسلامی، حکومت، اقتصاد سالم، عدالت

تعملات دولت‌مردان و دانشمندان زمینه ساز پیشبرد دولت و تمدن اسلامی در قرن چهارم هجری

محمد حسین ریاحی^۱

چکیده:

بی‌شک عصر بویه ایان از معدود اعصاری است که شیوه حکومت داری و حاکمیت در آن، رونق فرهنگ و تمدن اسلامی را در بر داشت، چنانچه قرن چهارم را می‌توان از دوره‌های طلایی جهان اسلام به حساب آورد و در پرتو این درخشندگی بود که نویسندگان و پژوهشگران بسیاری از جلوه‌های پیشرفت و توسعه این ایام سخن گفتند.

یکی از مهم‌ترین و اصلی‌ترین عوامل دخیل در این تحولات، وجود دولت‌مردانی دانشمند و معتقد بود که در سازماندهی به تشکیلات حکومتی، ایجاد نهادها و دوایر مؤثر در مقاصد سیاسی، فرهنگی و تمدنی نقش داشتند؛ علاوه بر آن که بسیاری از فرهیختگان نیز با توجه به ارتباطات در مراوداتی که با حاکمان و سیاستمداران آن دوره داشتند، در شکل‌دهی ارکان جامعه نیز نقشی بسزا را ایفا کرده و در این راستا جهت دهی نموده‌اند. این نوشتار بر آن بوده است تا به سیاستگذاری‌ها و عملکرد برخی از وزرای آل بویه مانند ابن عمید و صاحب بن عباد در عرصه‌های مختلف توجه شود و علاوه بر آن تأثیرگذاری شخصیت‌هایی

۱- معاون پژوهشی خانه ملل اصفهان و عضو هیئت علمی دانشگاه فرهنگیان

مانند ابن مسکویه، شیخ مفید، ابن سینا، شیخ صدوق، سید رضی و تعدادی دیگر از افراد کارساز و دانشمند در عرصه تحولات این دوران مورد بررسی قرار گیرد.

آن چه می توان در این مورد مشهود یافت تعاملات قابل اعتنایی است که در برخی موارد بین فرمانروایان و یا امرای این دوره با فرهیختگان و دانشمندان عصر به چشم می خورد و آن را باید یکی از مؤثرترین عوامل در پیشبرد دولت‌ها در تمدن اسلامی دانست.

کلید واژه:

دولت اسلامی، پیشرفت، تمدن اسلامی، قرن چهارم

چرایی تاکید امام علی علیه السلام بر معاد باوری حاکمان

زهرة فراست^۱

چکیده:

با اینکه مخاطبان امام علی علیه السلام همه قشرهای جامعه می باشند اما از جمله مهمترین مخاطبان ایشان حاکمان هستند. بیشترین پافشاری و تاکید امام نسبت به این قشر مساله معادباوری است. بی شک اعتقاد به این موضوع در بهبود کارکرد و خدایی شدن اعمال آنها نقش بسزایی داشته و دارد. این مهم آنجا بشته نمایان می گردد که یکی از شاخصه های دولت و تمدن اسلامی هم داشتن حاکمان و مدیران خدا ترس و با ایمان است لذا در این مقاله سعی نگارنده بر آن است تا به کاوش آثار معاد باوری بر زندگی مسئولان و جهت گیری آنان در دولت اسلامی از منظر نهج البلاغه بپردازد.

کلیدواژه:

حاکمان، سیاست، دولت اسلامی، معادباوری، نهج البلاغه، امام

علی علیه السلام

۱- کارشناسی ارشد نهج البلاغه گرایش اصول دین

یورش مغولان و رکود مراکز علمی در تمدن اسلامی

سید احمد عقیلی^۱

مجتبی شهرآبادی^۲

چکیده:

یورش مغولان که با کشتارهای فجیع و ویرانی‌های عظیم همراه بود، تمدن اسلامی را تا آستانه نابودی کامل کشانید. نابودی مراکز علم و دانش، کتابخانه‌ها، کشتار دانشوران و طالبین علم، مهاجرت و گریز بسیاری از ایشان به اکناف و اطراف دنیای اسلام دور از چپاول مغول گوشه‌ای از ضربات جانکاه این بلیه تاریخی در تمدن اسلامی محسوب می‌شود.

این نوشتار در پی آن است که نشان دهد، ضربات جبران ناپذیر مغول بر بنیان‌های دانش و علم، مراکز پژوهش و مدارس، ویرانی شهرها و مراکز تمدنی، فضایی از رکود و خمود و پسرفت علمی پدید آورد که قربانیان اصلی آن جامعه علمی بودند. محور اصلی مقاله - به روش تحلیل تاریخی - بررسی کانون‌های علمی جهان اسلام مقارن

۱- استادیار و عضو هیات علمی دانشگاه سیستان و بلوچستان

۲- کارشناس ارشد تاریخ ایران

هجوم مغول و تاثیرات ویرانگر این واقعه بر انحطاط و پسرفت علمی تمدن اسلامی در دوره تاریخی مورد نظر است.

کلیدواژه:

تهاجم مغول، مراکز علم و دانش، رکود علمی جامعه

چالش های واگرایانه جهان اسلام در زمینه تاسیس تمدن اسلامی

سید مرتضی عریضی میبیدی^۱

چکیده:

با ظهور اسلام، جرقه‌های اولیه تمدن اسلامی زده شد که با تاسیس حکومت اسلامی توسط حضرت محمد حالت رسمی به خود گرفت و تا اواسط دوره امپراطوری عثمانی این تمدن علی‌رغم اختلافات و فراز و نشیب‌ها این تمدن دوره درخشانی پشت سر گذاشته بود. با فروپاشی امپراطوری عثمانی روند زوال تمدن اسلامی در جهان اسلام آغاز شد با این حال پس از انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ و گسترش بیداری اسلامی متعاقب آن اراده ساخت تمدن اسلامی در میان ملل جهان اسلامی آغاز شده است. در این مقاله در پی پاسخ آن هستیم که چه عواملی موجب واگرایی دول جهان اسلام در ساخت تمدن اسلامی شده است؟ بررسی چالش‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و جغرافیایی در جهان اسلام در دو بخش درونی و بیرونی از نتایج این تحقیق است.

کلید واژه:

تمدن اسلامی، چالش سیاسی، چالش اقتصادی، چالش فرهنگی،

چالش جغرافیایی

شاخصه‌های اجتماعی و فرهنگی تمدن اسلامی از دیدگاه

امام علی علیه السلام

سیده زهرا موسوی^۱

چکیده:

حکومت اسلامی، حکومت خداوند در زمین است. همانطور که خداوند برای تمام شون زندگی انسانها برنامه دارد و اسلام در جای جای زندگی بشر نقش ایفا می‌کند، حکومت اسلامی نیز لازم است همین راه را ادامه دهد و برای تحقق اسلام در تمام ساحت‌های زندگی بشر برنامه داشته باشد. از این رو وظایفی بر عهده حکومت اسلامی است تا بتواند نقش خود را، به عنوان جانشین حکومت خدا، به بهترین شکل ایفا کند. از آنجا که کاملترین حکومت اسلامی بعد از پیامبر صلی الله علیه و آله حکومت امام علی علیه السلام می‌باشد، می‌توان شاخصه‌ها و معیارهایی را که امام علی علیه السلام برای حکومت اسلامی مطرح می‌کردند، از سیره حکومتی و فرمایشات ایشان، یافت. از این رو تلاش شده است در این پژوهش معیارهای فرهنگی و اجتماعی تمدن اسلامی از دیدگاه امام علی علیه السلام مورد بررسی قرار گیرد.

کلیدواژه:

حکومت اسلامی، امام علی علیه السلام، معیارهای فرهنگی حکومت اسلامی، معیارهای اجتماعی حکومت اسلامی.

۱- پژوهشگر گروه اخلاق و تربیت جامعه الزهرا علیه السلام

هویت فرهنگ و تمدن اسلامی – ایرانی و مؤلفه‌های مؤثر در رشد و گسترش آن

علی رضا روحی^۱

چکیده:

تمدن اسلامی یکی از مهم‌ترین و تاثیرگذارترین تمدن‌هایی است که باعث رشد و پیشرفت بسیار وسیع و گسترده‌ای در مجموعه سرزمین‌های اسلامی شده و نیز تأثیرات بسیاری بر تمدن‌های دیگر گذاشته است. تمدن اسلامی از مؤلفه‌های متعددی تشکیل شده که ارتباط مستقیمی با فرهنگ پیدا می‌کند و از آغاز شکل‌گیری، تا حدود قرن هفتم هجری؛ رشد و توسعه بسیار گسترده‌ای پیدا نمود و در همه زمینه‌های علمی، فرهنگی و تمدنی تا حد اکثر ممکن پیشرفت نمود. در این مقاله ضمن تعریف تمدن اسلامی به بررسی موردی هر یک از مؤلفه‌های تشکیل‌دهنده تمدن اسلامی پرداخته می‌شود.

کلید واژه:

تمدن اسلامی، آموزه‌های اسلامی، تسامح و تساهل، علوم دخیله،

نهبضت ترجمه

۱- استادیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی دانشگاه علوم اسلامی رضوی

بررسی سیره امیر مومنان علیه السلام در رفتار با اهل ذمه

محمد مهدی مرادی^۱

چکیده:

سیره اهل بیت علیهم السلام به ویژه در رفتارهای اجتماعی کمتر مورد بررسی و تحقیق قرار گرفته است. در این میان سیره امام علی علیه السلام از آن جهت که در مدت کوتاه چهار سال و نه ماه عهده دار خلافت و زعامت سیاسی جهان اسلام نیز بوده‌اند از اهمیت بیشتری برخوردار است. این تحقیق سعی دارد تا رویکرد امیرالمومنین علی علیه السلام را در برخورد با مسیحیان، یهودیان و زردشتیان در عرصه‌های مختلف اجتماعی مورد بررسی قرار دهد. این تحقیق با تکیه بر منابع کتابخانه‌ای و رویکردی توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع تاریخی و حدیثی در صدد ارائه الگویی هر چند اجمالی از سیره امام علی علیه السلام در مواجهه با اهل ذمه در عرصه‌های اجتماعی، اقتصادی، حقوقی و سیاسی می‌باشد. اهمیت این موضوع زمانی روشن می‌شود که علاوه بر ضرورت دیدگاه و مکتب اهل بیت علیهم السلام در عرصه‌های مختلف اجتماعی، مواجهه با الگوهای افراطی و تکفیری در جهان اسلام، زمینه ساز اسلام هراسی و اسلام ستیزی را در جوامع غیر مسلمان فراهم نموده است.

کلید واژه:

امام علی علیه السلام، حکومت اسلامی، مسلمانان، اهل ذمه

۱- دانش آموخته سطح ۳ موسسه آموزش عالی حوزوی امام رضا علیه السلام

بررسی نقش نوشته‌های تاریخ نگاری فرق در تشدید مباحث و اختلافات فرقه‌ای در تمدن اسلامی

مصطفی پیرمادیان^۱

وحید سعیدی^۲

چکیده:

اختلافات فرقه‌ای به همراه تعصب و عدم تعقل از عوامل مهمی است که منجر به رکود مراکز علمی و انحراف آن از مسیر پیشرفت و تولید علمی شد؛ و توان جامعه اسلامی را که با تسامح، تساهل و همزیستی مسالمت آمیز همه اقشار جامعه می توانست صرف تولید علم و تمدن‌سازی شود در ورطه تمدن سوزی انداخت. اولین اختلاف‌ها بر سر جانشینی پیامبر ﷺ به دسته بندی‌ها در میان مسلمانان انجامید. که این امر با سلسله‌ای از حوادث مانند قتل عثمان و درگیری‌های داخلی در زمان حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَام تقویت شد. با فتوح سرزمین‌های جدید جامعه اسلامی با اندیشه‌های مذهبی غیراسلامی روبرو شد که بنیان‌های عقیدتی مسلمین را با خطر مواجه می‌کرد. در چنین شرایطی کلام اسلامی عهده‌دار حفظ مبانی عقیدتی شد. با فروکش کردن فشار اندیشه‌های خارجی، بُعد داخلی درگیری‌های کلامی خود را در غالب ردیه

۱- استادیار گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

۲- دانشجوی دکترای تاریخ اسلام دانشگاه اصفهان

نگاریها نشان داد. ملل و نحل نویسی یا تاریخ نگاری فرق به عنوان محصول تکامل یافته این مناظرات عهده‌دار مباحث فرقه‌ای و تاریخ اندیشه شد. فرقه نگاران اسلامی بنا به رویکرد و مذهبشان نوعی خاص از نوشته‌های فرقه‌ای را به رشته تحریر در آوردند. نوع رویکرد فرقه‌نگاران در بیان اندیشه‌ها و ریشه فرق موجب شکل‌گیری اندیشه‌های متعصبانه و به دور از انصاف گردید. آنچه مسلم است وجود اختلاف‌های بنیادین گروه‌های اسلامی است که ارتباط مستقیم با اتفاقات صدر اسلام دارد. اما به نظر می‌رسد نوشته‌های فرقه‌نگاری خود تشدیدکننده این وضعیت بوده‌اند. اختلافاتی که در بلند مدت تاثیر منفی بر سیر رو به رشد تمدن اسلامی گذاشت. مقاله پیش رو با دیدی انتقادی بر پایه منابع دست اول در تاریخ نگاری فرق بر اینست که ارتباط اختلافات فرقه‌ای را با این دست نوشته‌ها مورد ارزیابی قرار دهد.

کلید واژه:

تمدن اسلامی، فرقه نگاری، اختلاف فرقه‌ای، علم کلام

بررسی نقش و تاثیر اختلاف دولتهای اسلامی در گسترش فرقه های انحرافی

سعید توفیق^۱

يعقوب پناهی^۲

چکیده:

علم جامعه شناسی انقلاب، بر این باور است که با فوت رهبر کاریزمای یک انقلاب، بین پیروان رهبر متوفی، انشعاب و افتراق بروز خواهد نمود. با توجه به این باور جامعه شناسانه و با تصریح به این واقعیت که حضرت رسول ﷺ موفق به ایجاد انقلابی بی نظیر در نظام اعتقادی و اجتماعی عرب گشت، باید گفت با رحلت آن حضرت، بین پیروان ایشان نیز انشعاب به وجود آمد که در پی این انشعاب نخست، البته انتظار ریز انشعابهای دیگر می رود.

فرقه گرایی و پیدایش انشعاب جدید بعد از رحلت رهبر فرهمند اسلام، از یک سو ریشه در اختلاف اندیشه و از سوی دیگر ریشه در اختلاف سیاسی داشت که این انشعاب و به تبع آن ریز انشعابهای دیگر همچنان در گذر تاریخ اسلام، امتداد یافته است. بی گمان اوضاع سیاسی در برتری و ضعف یک اندیشه می تواند نقش کلیدی داشته

۱- دانشجوی دکتری تاریخ تشیع دانشگاه اصفهان

۲- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه اصفهان

باشد، بنابراین می‌توان از نقش اختلاف دولت‌های اسلامی در گسترش فرقه‌های انحرافی و نیز تأثیر منفی آنها را بر تمدن اسلامی صحبت به میان آورد. این مقاله بر این فرضیه مبتنی است که در واقع برخی از دولت‌های اسلامی هم عصر، به دلیل اختلاف در مشرب فکری و بیش از آن به دلیل رقیب انگاشتن یک دیگر، با انگیزه جذب نیروی انسانی حامی و وفادار به نظام خویش، با رویکرد جریان سازی دینی به سازماندهی تشکل‌های انسانی - مذهبی پرداخته‌اند، که اغلب به گسترش فرقه‌های انحرافی منجر شده است. بی‌تردید این فرقه‌های انحرافی به نوبه خود بر رشد و بالندگی تمدن اسلامی تأثیر منفی داشته‌اند.

کلید واژه:

اختلاف، دولت‌های اسلامی، گسترش، فرق انحرافی، تمدن اسلامی

بررسی نقش حکومت های ایرانی در شکل گیری تمدن اسلامی

فاطمه هاشمی هزاوه^۱

چکیده:

مقاله حاضر باموضوع نقش حکومت های ایرانی در شکل گیری دستاوردهای فرهنگ و تمدن اسلام در پی شناخت جایگاه ایران در فرهنگ و تمدن اسلام، به عنوان یکی از مهم ترین مراکز تمدنی است. همان طور که می دانیم یکی از سرزمین هایی که اسلام در آن وارد شد و توانست در میان مردم جایگاه خاصی بدست آورد ایران بود، با توجه به پیشینه تاریخی و تمدنی ایران و نگاه مذهبی مردم ایران، ایرانی های تازه مسلمان شده با ترکیب ذوق و فرهنگ خودی و اندیشه های اسلامی، فرهنگی جدید تولید نمودند، که تا حتی دیگر سرزمین های مفتوحه را نیز تحت تاثیر قرار داده و الگو و نمونه ای برای آنان گردید و این رشد و شکوفایی جزء در سایه وجود حکام و حکومت های قدرتمند میسر نمی شد، پس در این مقاله می خواهیم بدانیم نقش این حکومت ها چه بوده و چرا در برهه ای از تاریخ باعث رشد و شکوفایی شده اند و در چه زمانی و با انجام چه اقداماتی باعث رشد و یا رکود و زوال آن در طول تاریخ گردیده اند؟ در این مقاله سعی شده با توجه به منابع تاریخی

و با روش تحلیلی به این نتیجه دست یابیم که حکومت‌های ایرانی در شکل‌گیری دستاوردهای تمدن اسلامی دارای جایگاه ویژه‌ای بوده‌اند.

کلید واژه:

فرهنگ، تمدن، حکومت، ایران، اسلام

بررسی اصلی ترین اصول دولت اسلامی از دیدگاه شیخ بهایی

اصغر منتظرالقائم^۱

عبداله عطایی^۲

زینب احمدوند^۳

چکیده:

با تشکیل دولت صفوی در قرن نهم و رسمیت مذهب شیعه و حضور علمای مذهبی و اقدامات آنان در راهبری مبانی شریعت و تقویت بنیادهای فقه شیعه اندیشه سیاسی شیعه به شکلی مشخص در جهت تشکیل یک حکومت شیعی بوجود آمد در این میان شیخ بهایی بعنوان یکی از برجسته ترین این اندیشمندان شیعی ضمن بیان دیدگاه های سیاسی خود و ارائه یک اندیشه سیاسی منسجم در خصوص اصول حکومت، دیدگاهی صریح و روشن دارد و لازمه ایجاد حاکمیت اسلامی را رعایت دو اصل اساسی یعنی علم و عدالت می داند.

عدالت به عنوان رکن محوری اندیشه دینی اسلام و ضامن ایجاد امنیت و اقتدار در جوامع می باشد. قرآن برقراری عدالت را به مثابه یک ضرورت قطعی زندگی اجتماعی و هدف اساسی بعثت انبیا معرفی می کند. شیخ بهایی در بیان اهمیت این اصول، از آنان به عنوان عامل

۱- استاد گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

۲- استادیار دانشگاه ابن سینا همدان

۳- دانشجویی دوره دکتری تاریخ دانشگاه اصفهان

اساسی مشروعیت حکومت اسلامی بیان می‌کند که در کنار آن عواملی چون عمل به امر معروف و نهی از منکر و مشورت با دانایان و عقل و تدبیر را از شاخصه‌های حاکم اسلامی برمی‌شمرد. وی عدالت را صافی و میزان سنجش و ارزش‌گذاری هر حکومتی در جامعه اسلام می‌داند و اعتقاد دارد که بعد از اصل توحید و یکتاپرستی مهمترین اصل در نظام اسلامی عدالت است. وی امامان شیعه را جانشینان برحق پیامبر و وارثان اصلی حکومت اسلامی می‌داند که اگر حکومت را در دست می‌گرفتند قادر بوده‌اند عدالت اسلامی را به صورت با الفعل و واقعی در جامعه پیاده کنند.

شیخ بهایی علم را نیز به عنوان یکی از دیگر شاخصه‌های مهم حاکم جامعه اسلامی ضروری می‌شمارد و اعتقاد دارد که فقها و عالمان به شرط رعایت اصل عدالت به دلیل عالم بودن و آگاهی عمیق از اصول و قواعد دینی در دوران غیبت صلاحیت حکومت بر جامعه اسلامی را دارند.

کلید واژه:

شیخ بهایی، حکومت اسلامی، عدالت، علم، شیعه

بررسی حقوق اهل کتاب از منظر سیره‌ی امام علی علیه السلام

مصطفی پیرمادیان^۱

اصغر منتظرالقائم^۲

ثنا شهری^۳

چکیده:

امام علی علیه السلام که پس از یک دوره ۲۵ ساله دوری از صحنه سیاسی اسلام و بازگشت به سنت‌های جاهلی و انحراف از اصول قرآنی به امامت رسیدند؛ لذا در زمان به خلافت رسیدنشان ناگزیر بودند برای اصلاح جامعه اسلامی برنامه تمدن‌ساز نوینی را اجرا نمایند؛ لذا در ادامه سیره نبوی، در راه تمدن‌سازی علوی گام نهاده و براساس آموزه‌های قرآنی عمل نمودند. برنامه تمدن‌ساز علوی شامل نظام‌سازی سیاسی، نظام‌سازی اجتماعی، نظام‌سازی اقتصادی، نظام‌سازی فرهنگی بود. یکی از محورهای مهم نظام‌سازی اجتماعی، حقوق بین‌الملل اسلامی و حقوق اهل کتاب بود. از آنجا که اقلیت‌های دینی گوناگونی (یهودیان، مسیحیان، زرتشتیان) در جامعه اسلامی حضور داشتند، امام علی علیه السلام کارگزاران خویش را به رعایت حقوق اهل کتاب و پرهیز از ستمگری نسبت به آنان سفارش می‌نمودند؛ بنابراین برنامه‌های متعددی را در

۱- استادیار گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

۲- استاد گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

۳- کارشناس ارشد تاریخ اسلام

زمینه‌های حقوق تدوین و به اجرا درآوردند؛ لذا تنظیم روابط با آنان دارای اهمیت ویژه‌ای بود. مسئله این پژوهش نحوه تعامل سیاسی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی امام علی علیه السلام با اهل کتاب است. فرضیه مقاله آن است که امام علی علیه السلام در روابط خویش با اقلیت‌ها به شیوه مدارا رفتار می‌نمودند. بیان سیره و رفتار امام علیه السلام در رابطه با اهل کتاب مقصدی است که این مقاله پی می‌گیرد. در این نوشتار، سعی بر آن است تا به روش توصیفی - تحلیلی و بر مبنای منابع دست اول تاریخی، به مبحث پرداخته شود. در پایان بایستی گفت آن حضرت با در نظر گرفتن منافع اسلام، حقوق و اختیاراتی را برای اهل کتاب در نظر می‌گرفتند و به این طریق در راه تبلیغ اسلام موفق شدند.

کلیدواژه:

سیره، امام علی علیه السلام، تعامل، اهل کتاب، یهودیان، مسیحیان،

زرتشتیان

بررسی مبانی ضرورت وحدت در امت اسلامی

عبدالرضا حاتمیان^۱

چکیده:

در طول ۱۵۰ سال اخیر مسئله‌ی وحدت و تقریب مذاهب اسلامی به یکی از محورهای گفتگو بین مصلحان و متفکران مذاهب گوناگون اسلام تبدیل شده است که برخی از این مصلحان و متفکران مسلمان از سر دلسوزی و خردمندی و عده‌ای از سر مصالح سیاسی شعار تقریب را سرداده‌اند، چرا که وحدت و همگرایی امت اسلامی یکی از اصول‌های مهم اسلام است که در طول تاریخ وحدت، شاخص عزت و انس بوده و هر زمان اختلافی ایجاد شد اقتدار مسلمین خدشه‌دار شده و دشمنان توانسته‌اند بر آن تفوق یابند چنانچه تاکید آموزه‌های اسلامی به رعایت معیارهای اخلاقی و علمی در رفتار با مسلمانان گویای اهمیت وحدتی است که بر مبنای اصول مشترک مثل «وحدانیت خدا، رساله پیامبر، اعتقاد به قرآن، قبله واحد، محبت به اهل بیت و پایداری در مقابل دشمن مشترک» از جمله برجسته‌ترین اصول مشترک اعتقادی و ارزشی است که تمام مسلمانان نسبت به آن اتفاق نظر دارند.

کلید واژه:

تقریب، وحدت، مذاهب، مسلمانان، همزیستی و همگرایی

بررسی تحلیلی نقش تعامل فقهای شیعی با حکومت های

اسلامی در پیشرفت فرهنگ و تمدن اسلامی (مطالعه موردی شیخ بهایی)

سمانه حجار پور خلج^۱

مراد کیانی^۲

چکیده:

دوران صفویه یکی از مهم ترین ادوار تاریخی در تمدن اسلامی به شمار می رود به گونه ای که آن را عصر طلایی تمدن اسلامی نامیده اند. در یک تحلیل منطقی این مهم دریافت می شود که رشد و گسترش تمدن اسلامی در این دوره حاصل تعامل دولت صفوی با فقهای شیعی می باشد. در این عرصه، فقهای مهاجر از منطقه جبل عامل لبنان که در مکتب شهید اول و شهید ثانی تلمذ کرده و اکنون برای رهایی از سیطره حکومت شیعه ستیز عثمانی به ایران پناه آورده بودند. مورد استقبال دولت صفوی قرار می گرفتند و نقطه عطف این تعامل به شمار می آمد.

در این بین جایگاه بهاء الدین محمد عاملی معروف به شیخ بهایی حائز اهمیت است، چرا که ایشان توانست در ارکان حکومت صفوی مقام ویژه ای کسب کرده و مشاور شاه صفوی شود و از این طریق

۱- کارشناس ارشد تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی

۲- کارشناس ارشد تاریخ ایران اسلامی

توانست در تصمیم‌گیری‌های مهم آن دوره مداخله کرده و نقش بسزایی در رشد فرهنگ و تمدن اسلامی در این دوره داشته باشد. این که تعاملات حکومت صفوی با فقهای شیعه و مشخصاً شخصیت شیخ بهایی یکی از عوامل رشد فرهنگ و تمدن شیعی در این دوره بوده فرضیه‌ای است که در این مقاله با استفاده از منابع کتابخانه‌ای به آن پرداخته شده است.

کلید واژه:

دولت صفوی، شیخ بهایی، فرهنگ، شیعه

بررسی عملکرد شاه عباس اول در جهت تقویت و رشد مذهب

تشیع در ارکان دولت و جامعه در مقابل گسترش صوفی‌گری

بهمن زینلی^۱

پیمان باقری^۲

چکیده:

اتکاء خاندان صفوی به حمایت صوفیان قزلباش در کسب قدرت،
 گزیری جز برتری اندیشه صوفیان قزلباش غالی بر تشیع اعتدالی نمی‌نهاد.
 بدین ترتیب قزلباشان به نمایندگی از طریقت و در تعارض با دعوی
 علما مبنی بر نیابت فقها در اداره امور در عصر امام غایب، تصویری
 ماورایی از شاه ترسیم کردند که با شریعت همخوانی کاملی نداشت.
 این نگرش از دوران ظهور و استقرار صفوی تا دوره تثبیت سلسله
 صفوی در عصر شاه عباس اول، دچار تغییر و تحول گردید و در عصر
 شاه عباس اول به جهت تعارض این نگرش با منافع قدرت؛ به تغییر
 پشتوانه مشروعیت شاه صفوی از طریقت به شریعت منجر گردید.
 موضوعی که نه تنها برتری شریعت و نمایندگان آن یعنی علما را
 باعث شد، بلکه در سیر تاریخی جریان تشیع و تصوف، تعامل این دو
 نهاد را به تقابل کشانید. بر این اساس پژوهش حاضر می‌کوشد با

۱- عضو هیئت گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

۲- کارشناسی ارشد تاریخ از دانشگاه اصفهان

اتکاء به روش تحلیل تاریخی، روند تعامل و تقابل این دو وجه از شاخص عصر صفوی را در عصر شاه عباس اول به بحث گذارده، چرخش نگرش سیاسی شاه عباس اول از تصاوف به تشایع و میزان اقتدار و تاثیرگذاری علما و صوفیان را در جهت‌دهی به مصادیق سیاسی - مذهبی شاه صفوی، به ویژه در روند حرکت صفویه از تعامل به تقابل تشیع و تصوف را مورد بررسی قرار دهد.

کلید واژه:

شاه عباس اول، صوفیان قزلباش، علمای شیعه، تعامل و تقابل

بررسی فرهنگ و تمدن اسلامی در دوره امویان (۴۱-۱۳۲ه.ق)

داریوش نظری^۱

الهام آقاجری^۲

شهاب شهیدانی^۳

چکیده:

دولت اموی در میان سال‌های (۴۱ تا ۱۳۲) ه. ق امپراطوری گسترده‌ای را تشکیل داد که مرزهای آن در شرق تا حدود چین و در غرب تا نزدیکی پاریس می‌رسید. پهناوری قلمرو اسلامی در این دوره و ناهمگونی قومیت‌ها موجب، به وجود آمدن فرهنگ و تمدن خاص خود گردید. این مقاله در پی آن است، صرف نظر از عدم مشروعیت حاکمیت اموی و ستیزه‌جویی‌هایش با اسلام راستین که لااقل از نظر تاریخ شیعه مسلم و قطعی است، فرهنگ و تمدن این دوره را از نظر اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، دینی و هنری مورد واکاوی قرار دهد. اهمیت بررسی فرهنگ و تمدن در دوره مذکور از این روست که می‌توان به ماهیت این پرسش پی برد: امویان در مدت نزدیک به یک قرن حکومت، در زمینه فرهنگ و تمدن چه دستاوردهایی برای جهان

۱- استادیار گروه تاریخ دانشگاه لرستان

۲- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام

۳- استادیار گروه تاریخ دانشگاه لرستان

اسلام به ارمغان آوردند. می‌توان گفت غنای ذاتی آموزه‌های اسلام و سعه صدر بالای این دین در پذیرش تمدن‌های دیگر، بیش از هر عاملی در این راستا دارای اهمیت است

کلید واژه:

فرهنگ و تمدن، اسلام، اموی، علوم، فرق و مذاهب، دیوان

ضرورت بازگشت به اسلام ناب و احیای تمدن اسلامی

علی جمعه حیدری^۱

چکیده:

براساس نظام علت و معلولی وجود هر حادثه و هرگونه تغییر و تحولی درجهان و جامعه انسانی، نیازمند علت است؛ براساس آیات و روایات انسان بارفتارش می‌تواند علت بسیاری از حوادث خوب و بد، و تغییرات تمدن ساز و تمدن سوز در جامعه قرار بگیرد، چنانکه تاریخ بشر و به صورت روشن‌تر، تاریخ مسلمانان و اوج و فرود تمدن اسلامی، شاهد این مدعا است. در این میان، نقش دین معقول و صحیح در تربیت نیروی انسانی و ایجاد تحولات بنیادین علمی، فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی غیرقابل انکار بوده و در شکوفایی جامعه انسانی و به فعلیت رساندن استعدادهای خدا دادی، نقش کلیدی ایفا می‌کند. اسلام ناب با انسان سازی و تمدن زایی درخشان که داشته ثابت کرده است که تمسک عملی به آن، جامعه انسانی و جهان اسلامی را در مسیر رشد و تکامل، هدایت نموده و موفقیت و پیشرفت در زمینه‌های مختلف را به ارمغان می‌آورد. به این جهت است که از ضرورت بازگشت به آن، سخن رانده می‌شود.

کلید واژه:

اسلام ناب، مسلمین، تمدن، انسان، جهان اسلام، حوادث، تغییرات

نخبگان و دولت مردان مسلمان و شکوفایی تمدن نوین اسلامی

دوست علی سنچولی^۱

چکیده:

تمدن اسلامی یکی از مهم‌ترین تمدن‌های جوامع بشری است که در اعتلای تمدن‌های پس از خود تأثیر زیادی داشته‌است. از جمله مهم‌ترین عوامل مؤثر در فرهنگ و تمدن اسلامی و گسترش آن می‌توان به نقش نخبگان و دولت مردان جهان اسلام اشاره کرد. در این پژوهش که به روش توصیفی - تحلیلی وبا استفاده از شیوه کتابخانه‌ای صورت می‌گیرد، تلاش می‌شود به نقش نخبگان و دولت مردان امت اسلامی در پیشرفت و شکوفایی تمدن اسلامی پرداخته شود. نخبگان با مجاهدت و تحمل سختی‌ها و عشق و علاقه به تولید علم و تکنولوژی پرداخته، و با نظریه‌پردازی در علوم مختلف نیازهای فکری جامعه را مرتفع می‌سازند. دولت‌مردان نیز با عمل به تعالیم اسلام، تشویق و تکریم علم و عالم را سر لوحه سیاست‌گذاری‌های خود قرار داده و با تعامل و حمایت مادی و معنوی از نخبگان و برقراری امنیت و وحدت در جامعه راه اعتلای تمدن اسلامی را هموار می‌سازند. تلاش و مجاهدت نخبگان و خلاقیت و نوآوری آنان از یک طرف و حمایت

۱- استادیار گروه تاریخ دانشگاه زابل

همه جانبه دولت مردان از آنان از سوی دیگر، نویدبخش تمدن نوین اسلامی است که نظام جمهوری اسلامی ایران پرچم دار آن می باشد.

کلیدواژه:

نخبگان، دولت مردان، فرهنگ و تمدن نوین اسلامی

نقش خاندان امامت و ولایت در شکل‌گیری تمدن اسلامی

سید علاالدین شاهرخی^۱

چکیده:

فرآیند شکل‌گیری تمدن اسلامی در نتیجه همگرایی، انسجام درونی، طراحی فکری و فرهنگی مناسب و ایجاد قابلیت‌های لازم انجام پذیرفت. این قابلیت بطور مشخص از جانب قرآن و سنت فراهم گردید. مسئله اساسی این پژوهش بررسی نقش امامان (علیهم‌السلام) به عنوان جزء لاینفک سنت در تکوین و شکل‌گیری تمدن اسلامی است، هر چند متأسفانه این موضوع تاکنون چندان که لازم است مورد عنایت پژوهشگران واقع نشده است. این مقاله با استفاده از روش تاریخی - تحلیلی چگونگی مواجهه جامعه اسلامی با انواع مشکلات و مسائل اجتماعی، سیاسی و فرهنگی را پس از رحلت پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم) تبیین نموده و به نقش اهل بیت (علیهم‌السلام) در حفظ اصالت اسلامی و استمرار مرجعیت کتاب و سنت می‌پردازد. همچنین اینکه آنان با وجود جلوگیری خلافت و بسیاری از نهادهای وابسته به قدرت چگونه توانستند با فعالیت‌های فرهنگی از گسترش انحراف والتقاط در جامعه اسلامی جلوگیری نمایند. سرانجام اینکه اهل بیت (علیهم‌السلام) با فراهم کردن شرایط

مناسب فکری و روانی و ایجاد بستر لازم برای گرایش به علم و دانش و ارتباط منطقی با سایر ملل مقدمات لازم برای شکل‌گیری تمدن اسلامی را فراهم نمودند.

کلید واژه:

اهل بیت (علیهم‌السلام)، امامت، اسلام، علم، خلافت، تمدن اسلامی

نقش نخبگان خزاعی در اعتلای علوم و فرهنگ اسلامی (با نگاه به خدمات رجال خزاعه به تشیع و اهل بیت (علیهم السلام))

اصغر منتظرالقائم^۱

زهرا حسین هاشمی^۲

چکیده:

نقش قبایل عرب در تاریخ تحولات اسلام، در گسترش و تثبیت اسلام در شبه جزیره عربی می‌تواند روشن‌کننده بسیاری از زوایای تاریک تاریخ اسلام باشد. قبیله خزاعه یکی از قبایل بزرگ عرب و از شاخه‌های قحطانی است که پس از هجرت رسول خدا ﷺ به مدینه منوره، روابط صمیمی و همکاری بین خزاعه و رسول الله ﷺ هر روز ابعاد بیشتری می‌یافت و در هنگام بستن صلح حدیبیه نیز بنی خزاعه پیمان همکاری خود را با رسول خدا ﷺ اعلام کردند. در زمان حاکمیت حضرت علی (علیه السلام) در نبرد جمل، صفین و نهروان و سکونت آن‌ها در عراق و فراگیری تعالیم دینی در نزد صحابه رسول الله ﷺ و مشارکت در حوادثی که به نوعی با تاریخ تشیع مربوط می‌شود، فعالیت داشتند. پژوهش حاضر باهدف تبیین علل و عوامل مؤثر نخبگان خزاعی بر تاریخ تمدن اسلامی در پی پاسخ‌گویی به این سؤال است

۱- استاد و عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

۲- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه اصفهان

که: «علت و چگونگی تأثیرگذاری نخبگان خزاعی بر تاریخ تمدن اسلامی بر چه اساسی بوده است؟». برای پاسخ‌گویی به سؤال فوق، این فرضیه به آزمون گذاشته شده است که: «نخبگان و رجال خزاعی با تأسی از مکتب اهل بیت (علیهم‌السلام) در تدوین و گسترش معارف اسلام و تشیع نقش گسترده‌ای داشتند و میزان فعالیت رجال خزاعی، ما را بر این نظر رهنمون می‌سازد که اسلوب علمی بر تمدن اسلامی حکم‌فرما بوده است». یافته‌های تحقیق ضمن اثبات فرضیه فوق، گوشه‌های دیگری از اهمیت و جایگاه قبیله خزاعه را در تاریخ اسلام و تشیع نشان می‌دهد.

کلیدواژه‌ها:

قبیله خزاعه، نخبگان خزاعی، تشیع، اهل بیت (علیهم‌السلام)، علوم و فرهنگ

اسلامی

نقش ایرانیان در پیشرفت تمدن اسلامی:

مطالعه موردی ابن مقفع

محمدجعفر اشکواری^۱

معصومه حسن زاده^۲

چکیده:

امویان (۴۱-۱۳۲ ق.) به عنوان اولین حکومت در تمدن اسلامی توجه چندانی به علوم بیگانه (دخیل) و استفاده از عناصر غیرعرب نداشتند. با آغاز خلافت عباسیان (۱۳۲-۶۵۶ ق.) در سایه تسامح و تساهل همچنین علاقه خلفای عباسی به علوم و دانش‌های گوناگون، نهضت ترجمه به عنوان پیش‌درآمدی بر شکوفایی و پیشرفت علوم در تمدن اسلامی آغاز شد. به همین دلیل اقوام مختلف از جمله ایرانیان در این دوره فرصت بروز استعدادهای خود را در زمینه‌های مختلف سیاسی و علمی یافتند. آنان به عنوان یکی از گروه‌های پیشگام نهضت علمی در تمدن اسلامی به ترجمه آثار به زبان عربی پرداختند. از جمله این افراد می‌توان به نوبخت اهوازی، ابوسهل خرشاذماه، عمر بن فرخان طبری، سهل بن ربن طبری و ابن مقفع اشاره کرد. ابن مقفع (۱۰۶-۱۴۲ ق.) نویسنده بزرگ ایرانی و مترجم آثار پهلوی به عربی از

۱- استادیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه زنجان

۲- دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ و تمدن ملل اسلامی، دانشگاه زنجان

سردمداران مترجمان دوره اول عباسی به شمار می‌رود. آثار ادبی و علمی وی شامل ترجمه و تالیف است که نشان از آگاهی‌های اجتماعی، سیاسی فرهنگی و علمی ابن مقفع دارد. بنابراین پژوهش حاضر سعی دارد با روش تاریخی و شیوه تحلیلی - توصیفی به واکاوی سهم ایرانیان بویژه ابن مقفع در پیشرفت تمدن اسلامی در دوره اول عباسی (۱۳۲-۲۱۸ ق.) بپردازد و از این رهگذر مشخص می‌شود که ایرانیان بویژه ابن مقفع در انتقال تجارب در زمینه علوم گوناگون و اداره امور کشور نقش مهمی داشتند.

واژه‌های کلیدی:

مترجمان ایرانی، عباسیان، نهضت ترجمه، ابن مقفع

نقش ایرانیان در توسعه ریاضیات در تمدن اسلامی تا پایان قرن سوم هجری قمری

۱ سیدهاشم موسوی

۲ محمدعلی چلونگر

چکیده:

بسیاری از علومی که در پرتو تمدن اسلامی رشد و نمو یافتند، زمینه‌ها و بسترهای آن‌ها در نزد غیر مسلمانان به خصوص یونانیان، ایرانیان و هندیان فراهم بود. ایرانیان با سابقه تمدن قدیم خویش و در سایه تعالیم عالی دین اسلام راه ترقی و تعالی را در بسیاری از علوم پیمودند و پیش‌آهنگان فرهنگ و تمدن اسلامی گردیدند. دانشمندان ایرانی توانستند علوم و فرهنگ کهن ایرانی را به تمدن اسلامی تزریق نموده و باعث درخشش تمدن اسلامی گردند. یکی از علوم رایج در نزد ایرانیان، علم ریاضیات بود. دانشمندان این علم که اکثراً ایرانی بودند در راستای پیشرفت آن اقدامات بسیار مهمی انجام دادند و این اندیشمندان مسلمان ایرانی در ریاضیات نیز همانند علوم دیگر به مهارت رسیدند و صاحب نظر گشتند و با تغییر و تحول در این علم آن را به اوج شکوفایی رساندند. بنابراین می‌توان گفت که ایرانیان مسلمان بیش از

۱- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام، دانشگاه اصفهان

۲- دانشیار گروه تاریخ، دانشگاه اصفهان

هر ملت دیگر، جهانیان را متأثر از نظریات خود در علم ریاضی ساخته‌اند و همگان به مهارت ریاضیدانان مسلمان ایرانی معترفند. در این مقاله برآنیم تا به بررسی نقش ایرانیان در توسعه ریاضیات در تمدن اسلامی و معرفی برجسته‌ترین ریاضیدانان ایرانی تا پایان قرن سوم هجری و دستاوردهای آن‌ها بپردازیم.

کلید واژه:

ایرانیان، ریاضیات، تمدن اسلامی

نقش حکومت محلی برزیکانی [حسنویه] در پیشرفت و گسترش تمدن اسلامی در کرمانشاهان

شهزاد نقدی^۱

محمد جواد یآوری سرتختی^۲

چکیده:

بنی حسنویه، اولین حکومت مستقل شیعه مذهب گرد که در قرن سوم و چهارم هجری قمری، گستردگی و قدرت و نفوذ بیشتری در امر سیاست محلی و تعامل با مردم نسبت به سده‌های قبل و بعد از خود داشته‌است. بررسی چگونگی نقش حکومت حسنویه در حوزه‌های مختلف سیاسی، عمرانی، اقتصادی، فرهنگی از جمله موضوعاتی است که نیاز به تحقیق دارد تا بتوان به سازوکار فعالیت‌های آنان پی‌برد، بررسی تاریخ حکومت حسنویه از آن رو حائز اهمیت است که مخاطب با مطالعه آن به چگونگی نقش آنان در شکل‌گیری و پیشرفت تمدن اسلامی مناطق مختلف علی‌الخصوص کرمانشاهان پی‌می‌برد. در این پژوهش برآنیم که با استفاده از روش توصیفی تحلیلی، از نوع کتابخانه‌ای، با تأکید بر منابع اصلی به بررسی تحولات مهم سلسله حسنویه در حوزه‌های مختلف پرداخته شود. نتیجه به دست آمده نشان از اوج

۱- کارشناسی ارشد، رشته شیعه‌شناسی گرایش تاریخ، دانشگاه قم

۲- دکتری، رشته تاریخ تشیع اثنی‌عشری، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)

شکوفایی سیاسی، اقتصادی و فرهنگی دارد و حیات مدنی و پایه‌های فرهنگ شهری در شکل و قالب‌های دوره اسلامی در نواحی غربی ایران از جمله کرمانشاهان رشد قابل ملاحظه‌ای یافت که این روند در زمان‌های بعدی با فراز و نشیب ادامه دارد.

کلید واژه:

بنی‌حسنویه، کرمانشاهان، تمدن اسلامی، شیعه

نقش تعامل نخبگان با دولت‌ها و تاثیر آن بر تمدن اسلامی در قرن چهارم هجری (با تاکید بر نقش وزراء بویهی در دولت آل بویه)

مریم سعیدیان جزئی^۱

چکیده:

قرن چهارم هجری در ابعاد مختلف فکری و فرهنگی تمدن اسلامی از اهمیت به‌سزایی برخوردار است. تنوع و تعدد دولتهای اسلامی در گوشه و کنار قلمرو اسلامی، افزایش مشارکت ایرانیان در تحولات اجتماعی و سیاسی، رقابت دولتهای شیعی با دولتهای سنی مذهب و حضور موثر دانشمندان و نخبگان شیعی در جریانهای فکری و فرهنگی بخشی از این اهمیت را روشن می‌گرداند. شاید بتوان گفت یکی از عوامل مهمی که باعث شده این قرن به عنوان عصر طلایی تمدن اسلامی به‌شمار آید؛ حضور فعال نخبگان ایرانی - شیعی در تشکیلات سیاسی و نهادهای اجتماعی بوده است. نتیجه مستقیم این امر تقویت ارکان چهارگانه تمدن (اعم از سیاست، اقتصاد، علوم و فنون و فرهنگ عمومی) و در نتیجه ارائه دستاوردهای فرهنگی و تمدنی شایسته تقدیری است که مرجع اهل علم و عمل و میراث عظیم تمدن اسلامی به‌شمار می‌رود. از آن‌جا که طیف وسیع نخبگان شیعی در

۱- عضو هیات علمی و استادیار دانشگاه اصفهان

اقتدار مختلف سیاسی و علمی حضور داشتند؛ این تحقیق صرفاً به بررسی نقش تعامل نخبگان با دولت‌ها در شکل‌گیری و پیشرفت تمدن اسلامی با تأکید بر نقش وزراء در دولت آل بویه می‌پردازد و بر این ادعا است که اندیشه سیاسی- اجتماعی مبتنی بر مفاهیم و آموزه‌های شیعی که دولتمردان بویهی و وزاری شیعی آنها بخشی از آن را فهم و به منصفه ظهور رساندند، امکان حضور شیعیان در جغرافیای سیاسی قلمرو اسلامی، بهره‌برداری از ظرفیتهای موجود در جامعه و ظهور و اعتلای تمدن اسلامی را در قرون میانه اسلامی فراهم آورده و لذا بخشی از میراث تمدنی موجود به واسطه توانمندی ویژه نخبگان شیعی و تعامل آنها با دولتهای وقت برای پیشبرد اهداف تمدن اسلامی بوده است.

کلید واژه:

آل بویه، وزارت، شیعه، دستاوردهای مادی و معنوی

نقش تعامل دانشمندان خراسان با خلافت عباسی در پیشرفت

تمدن اسلامی «۱۳۲-۲۳۱ ه.ق»

مرضیه شریفی^۱

مرجان صرمدی زاده^۲

چکیده:

لفظ نخبه و برگزیده به کسانی اطلاق می‌شود که با توجه به نقشی که در جامعه به عهده دارند و فعالیت‌هایی که انجام می‌دهند، یک عنصر بسیار مهم در حکومت و جامعه محسوب می‌شوند. این اقلیت شامل کسانی است که می‌توانند تأثیر مستقیمی بر تصمیمات سیاسی داشته باشند. دانشمندان هر جامعه‌ای را می‌توان جزء نجبگان آن جامعه محسوب کرد. تاریخ نشان می‌دهد عوامل متعددی در شکوفایی تمدن اسلامی نقش داشته‌اند که یکی از آنها جذب نجبگان علمی است. سرزمین خراسان بعد از ورود اسلام به ویژه بعد از به خلافت رسیدن عباسیان از نظر علمی خوش درخشید. به طوری که در سده‌های اولیه اسلامی از مهم‌ترین مراکز پرورش فکر و اندیشه در سرزمین‌های اسلامی بود و علماء و دانشمندان متعددی از آن سر

۱- کارشناس ارشد تاریخ ایران اسلامی

۲- کارشناس ارشد تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی

برآوردند که با جذب آن‌ها در حکومت عباسی باعث بالندگی تمدن اسلامی در آن مقطع زمانی شدند.

تحقیق حاضر که براساس منابع کتاب‌خانه‌ای و با روش توصیفی - تحلیلی گردآوری شده است ضمن بیان مختصری از چگونگی به قدرت رسیدن عباسیان، به معرفی دانشمندان خراسان و روند جذب آن‌ها در خلافت عباسی خواهد پرداخت.

کلید واژه:

خراسان، خلافت عباسیان، دانشمندان خراسان، تمدن اسلامی

نقش علمای خوزستان قرن چهارم در گسترش تمدن اسلامی

فریده قنواتی^۱

چکیده:

تشیع در قرن چهارم هجری، در شرق و غرب و تمام نقاط جهان اسلام رواج یافته و در اوج رشد و گسترش خود بود؛ به طوری که قبل و بعد از آن هیچ‌گاه از چنین گسترشی برخوردار نبوده است. با جستجو در منابع تاریخی در می‌یابیم که از آغاز ورود اسلام به خوزستان، اعتقاد به تشیع و اهل بیت (علیهم‌السلام) و پیروی از آنها در این سرزمین رواج داشته است و همواره بزرگانی از شیعیان در عرصه‌های فرهنگی و سیاسی فعالیت کرده و در گسترش تشیع در خوزستان و ایران و حتی در نقاط دیگر جهان اسلام نقش ارزنده‌ای داشته‌اند. هدف از نگارش این مقاله بررسی نقش علمای خوزستان در گسترش تمدن اسلامی در قرن چهارم هـ.ق می‌باشد. روش پژوهش، کتابخانه‌ای و توصیفی است. بر اساس این پژوهش، در خوزستان علما و فقهای بزرگی در گسترش فرهنگ و تمدن شیعه فعالیت داشته و همواره در نشر مکتب ائمه (علیهم‌السلام) تلاش کرده و شاگردان بسیاری پرورش داده‌اند.

کلیدواژه:

خوزستان، تشیع، علمای خوزستان، قرن چهارم

۱- کارشناسی ارشد رشته شیعه‌شناسی، گرایش تاریخ. دانشگاه قم

ایجاد دانشگاه اسلامی با توجه به بیانات امام خمینی رحمته الله علیه و با انطباق بر سیره پیامبران در قرآن کریم: راهکار دولت در ایجاد تمدن سازی اسلامی در جامعه

مهدیه سادات خشوعی^۱

چکیده:

هدف این پژوهش، تدوین نظریه دانشگاه اسلامی براساس بیانات امام خمینی رحمته الله علیه با تطبیق بر سیره پیامبران در قرآن کریم به عنوان راهکار دولت در ایجاد تمدن سازی اسلامی در جامعه بود. برای دستیابی به هدف پژوهش، کتاب تفسیر موضوعی قرآن کریم یعنی جامعه در قرآن، کتاب دانشگاه و دانشگاهیان از دیدگاه امام خمینی رحمته الله علیه و دو کتاب تفسیر موضوعی قرآن کریم یعنی سیره پیامبران در قرآن به روش نمونه گیری هدفمند از نوع موارد معروف انتخاب و به روش تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفت. ابتدا با تحلیل کتاب اول، عوامل شکوفایی و انحطاط جامعه شناسایی، سپس با تحلیل کتاب دوم، بیانات امام خمینی رحمته الله علیه به منظور ایجاد عوامل شکوفایی و رفع عوامل انحطاط با استفاده از دانشگاه شناسایی و براساس چهار مؤلفه دانشگاه، علم، استاد و دانشجو مورد طبقه بندی قرار گرفت. با تحلیل دو کتاب سیره پیامبران نیز مصادیق قرآنی منطبق با بیانات به تفکیک سیره هر پیامبر

شناسایی گردید. سپس بیانات و مصادیق قرآنی براساس محتوا متناسب با عوامل شکوفایی و انحطاط جامعه تخصیص یافت و با توجه به بیانات و مصادیق قرآنی، راهکارهایی جهت تمدن‌سازی با استفاده از دانشگاه به دولت ارائه گردید. به این ترتیب نظریه دانشگاه اسلامی به منظور تمدن‌سازی تدوین و اعتبار و پایایی آن نیز مورد بررسی و تأیید قرار گرفت. در پایان با توجه به نظریه، نقشه‌ای ترسیم گردید که بر اساس آن در صورت همکاری ملت (دانشگاهیان به عنوان بخشی از ملت) با دولت (وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به عنوان بخشی از دولت) در زمینه ایجاد دانشگاه اسلامی، جامعه در مسیر تمدن اسلامی حرکت خواهد نمود.

کلید واژه:

قرآن کریم، سیره پیامبران، امام خمینی رحمته‌الله، دانشگاه اسلامی،

ملت و دولت

انقلاب اسلامی ایران و تمدن‌سازی نوین اسلامی

علی اکبر جعفری^۱

عظیمه پاینده^۲

چکیده:

انقلاب اسلامی ایران در دهه‌های پایان قرن بیستم اگر چه در تفسیر و تحلیل‌ها به عنوان مهم‌ترین حادثه سیاسی معرفی شده است، لیکن؛ اهداف عالی‌ای که رهبرکبیر انقلاب برای آنان طراحی نمودند، فراتر از این بود. انقلاب اسلامی، مجموعه‌ای از اهداف مبتنی بر اصولگرایی اسلام‌گرایی و تمدن‌ساز نبوی که یکی از اساسی‌ترین شعارهای خود را «احیای اسلام ناب محمدی» قرار داده، در راستای تمدن‌سازی نوین اسلامی تلاش گسترده‌ای را آغاز نموده است. در واقع این انقلاب و ایدئولوژی حاکم بر آن و در چهارچوب یک دولت اسلامی در پی احیای تمدنی است که در قرون چهارم و پنجم هجری در اوج قرار داشت و به رغم آسیب‌های وارده بر آن، هیچگاه به کلی از بین نرفت، اگرچه در مقاطعی بسیار بطنی و کند به حیات خود ادامه داده است از این رو این پژوهش با هدف بررسی تأثیر انقلاب اسلامی بر تمدن‌سازی نوین اسلامی تلاش می‌نماید تا به این پرسش پاسخ گوید

۱- دانشیار و عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

۲- کارشناسی ارشد گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

که: دولت و نظام جمهوری اسلامی برای تمدن‌سازی نوین اسلامی چه اصولی را مورد نظر دارد؟

پژوهش به شیوه توصیفی - تحلیلی و با استفاده از داده‌های تاریخی تلاش می‌نماید تا به جنبه‌های مختلف هدف و سؤال این پژوهش بپردازد.

کلید واژه:

انقلاب اسلامی، تمدن‌سازی، الگوهای تمدنی، اسلام‌گرایی، دولت اسلامی

واکاوی نقش موقعیت سوق الجیشی شهر اصفهان در رشد و توسعه‌ی تمدن اسلامی در دولت تیموریان

سید رسول قریشی^۱

چکیده:

با مراجعه به منابع جغرافیایی و تاریخی، در دوره های مختلف از موقعیت جغرافیایی شهر اصفهان در مرکز عراق عجم و مرکز جغرافیایی ایران، این موضوع به ذهن متبادر می شود که این شهر می‌بایستی از اهمیت زیادی برخوردار باشد. آن گونه که از منابع برمی‌آید، دوران تیموریان نیز از قرونی است که شهر اصفهان، یکی از مراکز سوق الجیشی برای شاهزادگان تیموری بوده که برای تسلط بر عراق عجم و دیگر نقاط ایران، موقعیت مناسبی داشته است. موقعیت جغرافیایی شهر اصفهان از چند جهت بر اهمیت آن می‌افزاید. از جهتی شهر اصفهان در کنار پرآب ترین رود مرکزی ایران در دشتی هموار، خاک مساعد و حاصلخیز، آب و هوای خوش و بسیاری نکات حائز اهمیتی که برای تکوین شهری مستعد برای زندگی و متمایز میان شهرهای دیگر است، شکل گرفته است؛ از جهت دیگر قرارگیری این شهر در مرکز جغرافیایی ایران و مرکز عراق عجم در این دوره نشان

می‌دهد اصفهان از نظر استراتژیک و سوق‌الجیشی بسیار حایز اهمیت بوده همچنین موقعیت شهر اصفهان در مسیر راه‌های اصلی زمان تیموریان و اینکه از نظر ژئوپلیتیک نیز برای دستیابی به شهرهای مهم عراق عجم و دیگر شهرها چون قم، ری، فارس، یزد، کرمان و سلطانیه برای شاهزادگان تیموری بسیار اهمیت داشته است. به علاوه راه‌های تجاری و بازرگانی را هم نباید در این زمینه فراموش کرد. شهر اصفهان از هر لحاظ اعم از سیاسی و اجتماعی، بافت شهری، راه‌های ارتباطی، بازرگانی و تجاری، در دوره تیموریان تغییراتی به خود دید که مقدمه‌ای برای رونق و رشد و نمو یافتن تمدن اسلامی بوده است. نکته‌ی مهم این دوره، جریان انتقال آرام مرکز اداری- سیاسی شهر از سمت شمال شهر به منطقه نقش جهان بوده که نخستین زمینه را برای انتقال و تغییر بافت شهر از آن منطقه در این محل فراهم نمود (هم‌چون ساخت طبقه اول عالی‌قاپو). از همین دوره بود که بافت قدیمی شهر کم‌کم به فراموشی سپرده شد و تمرکز سیاسی، اجتماعی، اداری در منطقه نقش جهان فراهم آمد. اگر چه آثار و معماری این دوره قابل مقایسه با عصر صفوی نیست لیکن می‌بایست این نکته مهم را خاطر نشان کرد که معماری و آثار این دوره حلقه ارتباطی معماری دوره قبل از تیموری با دوره صفوی می‌باشد چراکه معماری هر دوره پیشرفت و رونق خود را به آثار دوره قبل از خود مدیون و متکی است. و از این نظر می‌توان به اهمیت معماری و آثار و ابنیه این دوره پی برد. می‌توان گفت در

شکل‌گیری دولت قدرتمند و شیعه‌ی صفوی، تلاش‌ها و زیرساخت‌های تمدنی و شهری دولت تیموری در اصفهان بی‌شک تاثیرگذار بوده است.

کلید واژه:

شهر، موقعیت جغرافیایی، تمدن اسلامی، اصفهان، دولت تیموریان

واکاوی الگوی مدیریتی اسلامی ایرانی به عنوان چالشی در برابر نظم نوین جهان غرب

طاها عشایری^۱

محمد عجمی^۲

چکیده:

هدف اصلی تحقیق حاضر بررسی نظم نوین جهانی و الگوی اسلامی ایرانی مدیریت می‌باشد که به نوعی چالش برای نظم نوین جهانی غرب محسوب می‌شود. روش مطالعه این پژوهش، از نوع اسنادی و کتابخانه‌ای است. نظم نوین جهانی غرب بعد از فروپاشی شوروی سابق و جنگ جهانی اول و دوم مطرح شد. با این روش کشورهای غرب باهدف جهانی‌سازی و نه جهانی‌شدن به مدیریت و برنامه‌ریزی برای کشورهای تحت استعمار و درحال توسعه پرداختند. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که نظام جهانی برای ایجاد نظمی به سبک و سیاق فرهنگ پست‌مدرنی و تبلیغ مصرف‌گرایی، زدودن هویت و نوآوری محلی، نوسازی به روش غربی شدن و ایجاد خود پنداره عقب‌مانده و وابسته تدوین شده است. به طوری که در نظریه پایان تاریخ، برخورد تمدن‌ها، نظریه مارکس، دموکراسی غربی، نوسازی و توسعه

۱- دانشجوی دکتری و پژوهشگر مسائل اجتماعی ایران، همکار پژوهشی دفتر

تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی استان اردبیل

۲- دانشجوی دکتری حقوق و جزا و وکیل پایه یک دادگستری استان اردبیل

لیبرالی هدف جهانی‌سازی و نهادینه‌سازی آن دنبال شده است. از طرفی برای مقاومت در برابر سلطه و جهانی‌سازی از سوی غرب، الگوی اسلامی ایرانی به‌عنوان نظم چالش‌برانگیز غرب وارد عرصه شد. در این الگو باهدف خنثی‌سازی جهانی‌سازی غرب، بر هویت اسلامی، همگرایی بین کشورهای مسلمان، عزت‌نفس، افزایش اقتدار اجتماعی، صدور اسلام به جهان غرب، حفظ دستاوردهای مادی و معنوی انقلاب و اسلام، اعلام موجودیت در دنیا و ایجاد تعامل و گفتگو بین ادیان و مذاهب مختلف تأکید می‌شود.

کلید واژه:

نظم جهانی، اسلام، ایران، پساتوسعه، غرب

وظایف اقتصادی حکومت اسلامی از منظر نهج البلاغه

محمدجعفر اشکواری^۱

شیوا دودانگه^۲

چکیده:

یکی از مهمترین اهداف ادیان الهی در ایجاد جامعه‌ای عاری از فاصله طبقاتی برپایی عدالت است. اسلام به عنوان دین خاتم، برقراری عدالت را در تمام سطوح اجتماع در نظر دارد و به همین دلیل حکومت اسلامی باید با بر عهده گرفتن وظایف اقتصادی در پی آن باشد تا این امر را در تمام سطوح به اجرا در آورد. امام علی علیه السلام پیشوای شیعیان و سردمدار حکومت علوی نیز همواره در طی حیات خود به این موضوع توجه داشتند و این موضوع را نه تنها در خطبه‌ها، وصایا و نامه‌ها بیان کرده‌اند، بلکه در عمل نیز به آن پای‌بند بودند، زیرا به منظور گردش عادلانه اموال در بین مردم به درخواست برادر خود عقیل مبنی بر اختصاص سهم بیشتر از بیت المال به وی جواب منفی داد.

کتاب ارزشمند نهج البلاغه که منتخبی از «خطابه‌ها»، «حکمت‌ها»، «وصایا»، «نامه‌ها» و جمله‌های کوتاه امام اول شیعیان است از زوایای مختلف کلامی، ادبی، سیاسی، تاریخی، نظامی و غیره حائز اهمیت

۱ استادیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی دانشگاه زنجان

۲ دانشجوی کارشناسی ارشد تاریخ فرهنگ و تمدن ملل اسلامی دانشگاه زنجان

است. از ابعاد مهم حکومت اسلامی، وظایف اقتصادی آن است که امام علی علیه السلام به مناسبت‌های مختلف در نهج البلاغه درباره آنها سخن گفته است. بنابراین پژوهش حاضر در تلاش است تا با روش تاریخی و شیوه توصیفی - تحلیلی به بررسی مواردی پردازد که در نهج البلاغه درباره وظایف اقتصادی حاکم و حکومت اسلامی بیان شده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد که وظایف اقتصادی حکومت از مهمترین ارکان آن به شمار می‌رود و باید به گونه‌ای رفتار شود تا با جلوگیری از انباشته شدن اموال نامشروع و از بین بردن تبعیض در تقسیم اموال و بیت المال زمینه‌های پیشرفت و آبادانی جامعه فراهم گردد.

کلید واژه:

حکومت اسلامی، وظایف اقتصادی، امام علی علیه السلام، نهج البلاغه

اقدامات عملی پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در جهت ایجاد ارتباط با دولت‌های بزرگ آن عصر و بررسی دیدگاه برخی از مستشرقین در این زمینه

ناصر جدیدی^۱

محمد اقبال قاضی^۲

چکیده:

از آنجایی که قرآن کریم رسالت پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ را رسالتی جهانی می‌داند، بنابراین پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نیز تلاش نمود تا بر اساس اصل «الناس علی دین ملوکهم» سران و پادشاهان دولت‌های بزرگ آن زمان را به دین اسلام دعوت نماید. برخلاف دیدگاه فوق برخی از مستشرقین اعتقاد دارند که پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نه تنها با دولت‌های بزرگ آن زمان ارتباطی برقرار ننمود، بلکه ایشان به کلی از رسالت جهانی خود اطلاعی نداشتند. بنابراین سوالی که در این راستا مطرح است آن است که با توجه به موضع‌گیری تعدادی از مستشرقین مبنی بر انکارنامه‌ها و سفرای ارسالی پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در جهت تعامل با جهان آن زمان، آیا شواهد تاریخی در رد نظریه آنان وجود دارد؟

۱- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

۲- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف آباد

در مقاله پیشرو هدف آن است تا بر اساس منابع اسلامی، و برخی از تحقیقات امروزی، ضمن بررسی اقدامات عملی پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در جهت ایجاد ارتباط با دولت‌های بزرگ آن عصر و اهمیت این مسئله، دیدگاه برخی از مستشرقین، مبنی بر انکارنامه‌ها و آگاهی پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ در این زمینه مورد کنکاش و بررسی قرار گیرد تا زوایای تاریک و مبهم قضایای مذکور روشن گردد.

کلید واژه:

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، دولت، پادشاهان، مستشرقین، نامه، سفیر

جستاری درباره افول و انقراض تمدن از نگاه قرآن کریم

سیدمعصوم حسینی^۱

چکیده:

هر تمدن ممکن است از جنبه‌های مختلف مورد ارزیابی قرار گیرد، علل و عوامل شکوفایی آن و همچنین عوامل زوال و فروپاشی آن. اما در تحلیل قرآنی به علل و عوامل از زاویه دیگری نگریسته می‌شود. در این تحقیق بعد از تبیین چیستی تمدن به طور خلاصه مهمترین عوامل پیدایی تمدن، از قبیل، عامل انسانی، فرهنگ، دین و عامل مادی و طبیعی مورد اشاره قرار می‌گیرد. در ادامه به بررسی عوامل افول و زوال تمدن و دسته‌بندی آنها از نگاه قرآن پرداخته می‌شود. بر اساس نگاه قرآنی این عوامل را در سه زمینه می‌توان دسته بندی نمود: ۱- رتبه فرهنگی و اخلاقی، عوامل مثل ظلم، استکبار، اشراف و مفاسد اخلاقی ۲- زمینه سیاسی، عوامل مثل استبداد، تفرقه، عدم اطاعت از رهبری، ۳- زمینه اقتصادی، عواملی مثل، بی‌لیاقتی مسئولان، کم‌فروشی و گران‌فروشی.

۱ استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

روش تحقیق در این مقاله، روش تحلیلی و توصیفی است با بررسی آیات قرآن و تحلیل منطقی به علت انقراض و افول تمدن پرداخته شده است.

کلید واژه:

تمدن، افول و انقراض تمدن، قرآن کریم، فرهنگ

جایگاه و نقش بیعت کردن در تمدن اسلامی با تاکید بر سه دولت طاهریان، صفاریان و سامانیان

عباس رخشانی^۱

چکیده:

بیعت همواره نوعی رسمیت بخشیدن به حکومت‌های تحت تابعه خلافت اسلامی بوده است در این مقاله سعی شده است به بررسی حکومت‌هایی که تحت حمایت و مورد وثوق خلیفه بوده و نیز عکس آن حکومت‌هایی که دچار گرایش‌های جدایی طلبانه شده پپردازیم در این باب سه دولت طاهریان، صفاریان و سامانیان را مورد تحقیق قرار می‌دهیم حکومت طاهریان به خواسته خلافت عباسی قدرت یافت مدتی پس از قدرت گرفتن، علم جدایی طلبانه طاهربن حسین آغاز می‌شود اما طلحه تابع خلافت می‌ماند همکاری‌های طلحه در سرکوب آشوب‌های خوارج در مصر و جنبش‌های علوی نمود پیدا می‌کند و در درگیری بین صفاریان و طاهریان، خلافت جانب طاهریان را می‌گیرد و یک رابطه مادی و معنوی دو طرفه را ایجاد می‌کند در باب صفاریان، یعقوب پس از پیروزی بر طاهریان حکومت خود را تا دورترین نقطه جنوب شرق ایران توسعه می‌دهد، خلیفه از توسعه طلبی‌های صفاریان ناراضی می‌شود و نقطه مخالفت بین خلیفه و صفاریان آغاز می‌شود از آن طرف در

۱- کارشناس ارشد تاریخ ایران اسلامی

ماورالنهر، خلافت حکومت سامانی را که طرفدار او بود ایجاد می‌کند سرانجام سامانیان یکی از علل نابودی صفاریان می‌شود اما علت اساسی نابودی آنان اختلاف با حکومت عباسی بود و اما حکومت سامانیان کاملاً تابع خلافت بود و در برابر حکومت‌های وشمگیر بن زیار و ماکان بن کالی و دیگر شورشیان مخالف خلافت ایستادگی می‌کردند.

کلید واژه:

بیعت، مردم، دولت، خلافت

جایگاه قسط در نظام مردم سالار دینی

(چستی و چگونگی تحقق در نظام مردم سالار دینی)

۱ عطفه خادمی

۲ نفیسه اخوان نیلچی

چکیده:

نظام مردم سالار دینی نمونه تکامل یافته نظام سازی دینی در عرصه جهانی است. تأثیر این نظام در شکل‌گیری و عملکرد خود از جهان‌بینی اسلامی نمایانگر قابلیت‌های دین در عرصه‌های تمدن سازی در حیات بشر می‌باشد چرا که هدف و غایت این نظام بر اساس جهان‌بینی الهی چیزی جز تحقق قسط و عدالت به عنوان رویکرد قالب حکومت تمدنی اسلام در جامعه بشری نیست. در حقیقت اهتمام بر قسط در این نظام وجه بارز تفاوت حکومت دینی با دیگر حکومت‌ها بوده که در صورت تحقق جامع و کامل در جامعه، گویای برجسته‌ترین تفاوت حکومت در تمدن اسلام و غرب خواهد بود. اما تأکید و پرداخت به مفهوم قسط (نه عدالت) به جهت معنا و کارویژه خاص آن در مبانی دینی به صورت عامدانه در این پژوهش مدنظر قرار گرفته است. چرا که قسط ثمره عدالت بوده و در حقیقت تجسم عینی عدالت در عمل

۱- دانشجو دکتری سیاست گذاری فرهنگی

۲- کارشناس ارشد روابط بین الملل

معنا می‌گردد. لذا در بعد راهبردی تبیین مفهوم قسط و ورود این مفهوم به حوزه ادبیات نظری و حکومتی در نظام مردم سالار دینی می‌تواند در مسیر حرکتی ما به سمت تمدن سازی نوین اسلامی ابعاد جدیدتری را پیش روی ما می‌گشاید. لذا در این پژوهش به تشریح و تبیین مفهوم قسط براساس مبانی دینی و قرآنی در نظام مردم سالار دینی پرداخته‌ایم. روش مدنظر در این پژوهش به صورت کیفی و با روش مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای انجام شده و دارای رویکردی اکتشافی در این حوزه می‌باشد.

کلید واژه:

جهان بینی الهی، تمدن اسلامی، نظام مردم سالاری دینی، قسط

آسیب شناسی مطالعات شرق شناسی در باب تمدن اسلامی

محمدعلی چلونگر^۱

چکیده:

مستشرقان در چندقرن اخیر توجه خاصی به مطالعات مربوط به تمدن اسلامی داشتند و آثار زیادی در این باب ارائه کرده‌اند. آنان مدعی‌اند که با پژوهش‌های عینیت‌گرا در مورد تمدن اسلامی توانسته‌اند، نکات و زوایای پنهان این تمدن را به مسلمانان و شرقیان بشناسانند که مسلمانان و شرقیان خود توانایی رسیدن به آن را نداشته‌اند.

مطالعات شرق شناسی در باب مطالعات تمدن اسلامی را در یک تقسیم بندی کلی می‌توان به دو دوره تقسیم کرد: ۱- دوران قرون وسطا ۲- دوران رنسانس تا معاصر

مطالعات شرق شناسی دوره اول عمدتاً اسلام را یک نوع ارتداد از مسیحیت به شمار می‌آورند. در این عصر آگاهی از اعتقادات اسلامی بسیار ناقص و بیشتر تحریف شده است.

در مطالعات دوره دوم تحول نگرش علمی در اروپا ایجاد شد و مطالعات دامنه‌داری درباره جنبه‌های گوناگون اسلام و تمدن انجام شد. شاخصه مهم مطالعات و پژوهش‌های این دوره بر خلاف دوره پیش

۱- عضو هیأت علمی گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

که بر ضدیت با اسلام در مقام یک دین صورت می‌گرفت، بر مخالفت با اسلام به عنوان یک تمدن استوار بود. مستشرقان با وجود همه اختلافاتی که در دیدگاه‌هایشان در باب تمدن اسلامی داشتند در یک امر متفق بودند که حیات تمدن اسلامی به پایان رسیده است. آنان با شیوه‌رندانه و زیرکانه و اغلب غیر ملموس وقتی صحبت از تمدن اسلامی می‌کنند صیغه ماضی و گذشته بکار می‌برند. اینان تمدن اسلامی را مختص به مقطعی خاص از تاریخ معرفی می‌کنند که تاریخ مصرف آن گذشته است. از دید آنان صحبت از دستاوردهای تمدن اسلامی در گذشته است و موضوعیت آن در وضعیت فعلی منتفی است.

این مقاله با نگاه به حال و آینده پژوهشی در صدد بررسی آسیب‌شناسی مطالعات گسترده غربیان در باب تمدن اسلامی است. این که چه تصویری مستشرقان در زمینه وضعیت حال تمدن اسلامی ارائه می‌دهند و سپس بر اساس آن تصویر چه جایگاهی به تمدن اسلامی اختصاص می‌دهند.

کلید واژه:

تمدن اسلامی، شرق‌شناسی، مستشرقان، آسیب‌شناسی

دست آوردهای علمی مسلمانان در اسپانیا

الهه ابراهیمی^۱

چکیده:

با نگاهی گذرا به تاریخ اندلس می‌توان دریافت که این منطقه از مراکز قابل توجه علم و دانش در میان بلاد اسلامی بوده است. آنچه بر اهمیت این موضوع می‌افزاید واقع بودن این ناحیه در یکی از دور دست ترین نقاط نسبت به مراکز اصلی علم و فرهنگ اسلامی است. با این حال توجه به شاخصه‌های توسعه علمی و فرهنگی در این سرزمین از جمله مراکز آموزشی، کتابخانه‌ها، شمار دانشمندان از رشد سریع و چشمگیری حکایت دارد. مسلمانان تقریباً هشت قرن در اندلس زندگی کردند و در این مدت توانستند پایه‌های تمدنی درخشان را پایه ریزی کنند و در زمینه‌های مختلف علمی و فکری به پیشرفت‌های قابل توجهی دست یابند و بسیاری از علمای شرق را به خود جذب کنند و همچنین دانشمندانی را پرورش دادند که هریک چهره‌هایی برجسته در علوم مختلف بودند. در باره خدمات علمی مسلمانان اسپانیا پژوهش‌های بسیاری انجام شده ولی حضور اسلام در شبه جزیره ایبریا چنان با عظمت بود که هنوز هم سزاوار آن است که به این موضوع پرداخته شود. مقاله حاضر با روش کتابخانه‌ای صورت گرفته و گوشه‌هایی از

۱- دانشجوی کارشناس ارشد تاریخ و تمدن دانشگاه فردوسی مشهد

فعالیت‌های علمی مسلمانان اندلس در زمینه‌های آموزشی و شماری از اندیشمندان این سرزمین را مورد بررسی گرفته است.

کلیدواژه:

اندلس، آموزش، امویان، ملوک الطوائف

دستاوردهای تمدنی دولت شیعی حمدانیان

(۲۹۳-۳۹۲ هـ. ق / ۹۰۵-۱۰۰۱ م)

علی اکبر عباسی^۱

آرمان فروهی^۲

چکیده:

حمدانیان حدود یک قرن فرمانروایی نیمه مستقل و خودمختاری را با گرایش های شیعی بوجود آوردند. بررسی نقش و جایگاه این حکومت شیعی در فرهنگ و تمدن اسلامی اهمیت زیادی دارد. هدف از این تحقیق تبیین جایگاه حکومت حمدانیان در رشد شاخه های مختلف تمدن اسلامی است که به روش توصیفی - تحلیلی مورد بررسی قرار گرفته است، بیشترین تأثیرات دولت حمدانیان در زمینه توسعه ادبیات عرب، شعر شیعی، فلسفه و معماری می باشد. شاعران شیعی از جمله ابوالفرج اصفهانی، ابوفراس حمدانی و متنبی از شاعران پرورش یافته در محدوده حکومت حمدانیان در توسعه ادب عربی با گرایش شیعی نقش بارزی داشته اند. ابونصر فارابی از بزرگترین فلاسفه مسلمان با حمایت حمدانیان آثار علمی کم نظیری در زمینه فلسفه را تألیف نمود.

۱- استادیار گروه تاریخ دانشگاه اصفهان

۲- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه اصفهان

حمدانیان در معماری نیز با ساخت ابنیه ها، زیارتگاه ها و مساجد توانستند جلوه دیگر از فرهنگ و تمدن شیعی را در قلمرو کوچک خود به نمایش درآورند.

کلید واژه:

حمدانیان، ادب عربی، فرهنگ و تمدن اسلامی، معماری، حلب

دستاوردهای تمدنی دولت شیعه مذهب فاطمیان (۲۹۷-۵۶۷)

و جایگاه آن در تمدن بزرگ اسلامی

مجتبی گراوند^۱

محمد امرایی^۲

چکیده:

فاطمیان، خاندانی شیعه مذهب (اسماعیلی) بودند که در اواخر قرن سوم هجری در شمال آفریقا خلافتی اسلامی را تأسیس کردند که حدود سه قرن دوام داشت. حکومت فاطمیان در بدو تأسیس در مغرب اسلامی محدود بود اما پس از شصت سال توانستند مصر را فتح کرده و قلمرو نفوذ خود را تا شام و یمن و بخش‌هایی از حجاز و حتی مناطقی از دریای مدیترانه بگسترانند. بدین ترتیب آنان در طول سه سده، بر مناطق وسیعی از سرزمین‌های غرب جهان اسلام حکم فرمایی می‌کردند. دوران طولانی مدت حکومت فاطمیان، فرصت مناسبی را به دست داد تا در سایه حمایت‌ها و تشویق‌های دولتمردان فاطمی، تمدن بزرگ اسلامی شاهد فصل تازه‌ای از رشد و پیشرفت در زمینه‌های مختلف و متنوع باشد. در دوران خلافت فاطمیان، شمال آفریقا و به ویژه قاهره، به یکی از پایتخت‌ها و کانون‌های مهم فرهنگ و تمدن اسلامی تبدیل

۱- دکتری تاریخ اسلام و عضو هیئت علمی گروه تاریخ دانشگاه لرستان

۲- دانش آموخته کارشناسی ارشد تاریخ اسلام از دانشگاه تهران

شد. تأسیس مراکز علمی و فرهنگی متعدد از جمله جامع الأزهر، دارالعلم، دارالحکمه و... نمونه‌هایی از اقدامات و تلاش‌های دولت فاطمیان در راستای اعتلای تمدن اسلامی می‌باشد. پژوهش حاضر بر اساس منابع کتابخانه‌ای و با شیوه توصیفی-تحلیلی می‌باشد.

کلید واژه:

فاطمیان، تمدن اسلامی، شیعه، مغرب اسلامی

مبانی الزام به رعایت حقوق بشر توسط دولتمردان در تمدن اسلامی از منظر ثقلین

مجید محب زاده^۱

چکیده:

قرآن کریم و سنت نبوی همه انسان ها را به صرف انسان بودن دارای حقوقی ثابت می‌داند. اساس حقوق بشر را با صراحت چنین اعلام می‌نماید که ما فرزندان آدم را بسیار گرمی داشتیم و بر بسیاری از آفریده های خویش برتری بخشیدیم. اسلام برای جان آدمی ارزشی بسیار بالا مقرر داشته و باور دارد که هر کس انسانی را بکشد گویا همه انسان ها را کشته است. اهداف ما در این تحقیق این است که بدانیم که حقوق بشر در تمدن اسلامی چه جایگاهی داشته و چگونه توسط دولتمردان اسلامی رعایت می‌شده است. اساس کار تحلیل گفتمان قرآنی و سیره اهل بیت علیهم السلام پیرامون این موضوع می‌باشد. پس از بررسی های لازم بر پایه فرضیه های مقدماتی به این نتایج دست یافتیم در سیره نبوی صلی الله علیه و آله به تمامی تبعیض هایی که گوی بشر را در طول قرن ها می‌فشرد و حقوق آنان را پایمال می‌کرد با یک جمله ساده و فراگیر پایان داد که همه مسلمانان با هم برادر و برابر و فراتر از آن، همه آدمیان در سرشت انسانی با یکدیگر مشترک هستند. بنابراین همه

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد فلسفه و کلام اسلامی

انسان‌ها از حقوق مساوی در اموری چون اصل حیات، کرامت انسانی، قانون، انسانیت، آزادی، استقلال، کسب، مالکیت، بهره برداری از تولیدات علمی و ادبی، آموختن، رأی، انتخاب ملیت و تابعیت، امنیت فردی و... برخوردار هستند. رعایت حقوق بشر نسبت به اقلیت‌های مذهبی در تمدن اسلامی از چنان جایگاهی برخوردار است که به اعتراف مورخان بزرگ عدالت و حقوقی که مسلمانان برای آنان تأمین می‌کردند بر عدالت و امنیت و آزادی هم کیشان خود ترجیح می‌دادند به همراه مسلمین در تقابل با همکیشانان که به شهرهای اسلامی هجوم آورده بودند به دفاع از شهرهای اسلامی پرداختند.

کلیدواژه:

حقوق بشر، ثقلین، حکومت نبوی، اقلیت‌های مذهبی، تبعیض

نژادی

مبانی تمدن اسلامی از منظر علامه نائینی

علی علی حسینی^۱

محمد رضا کاشفی^۲

چکیده:

برخورد اسلام با تمدن غرب در قرون اخیر، مهم‌ترین پدیده فرهنگی - فکری تاریخ ایران است. در واکنش به این مواجهه، متفکران مسلمان تلاش فراوانی انجام دادند تا علاوه بر بازسازی فکری، راهکارهای جهت تجدید تمدن اسلامی ارائه کنند. از جمله این متفکران، میرزای نائینی بود. از نظر وی آنچه غربی‌ها بدان دست‌یافته‌اند پس از جنگ‌های صلیبی از مسلمانان اخذ نموده‌اند. از این رو نائینی تجدید تمدن اسلامی را در اجرای اصول همچون مجلس، قانون، تفکیک قوا، آزادی، و مساوات می‌داند که ریشه در مبانی اسلامی دارد. پژوهش حاضر بررسی نظریات علامه نائینی جهت تحقق تمدن اسلامی می‌پردازد و درصدد پاسخ به این سؤال است راهکار نائینی برای تجدید حیات تمدن اسلامی چیست؟ بدین ترتیب این پژوهش با استناد به کتب و مقالات معتبر به روش توصیفی - تحلیلی، سعی در تبیین مباحث مزبور در پژوهش پیش رو دارد.

کلیدواژه:

تمدن اسلامی، نائینی، مشروطه، مجلس، قانون

۱- استادیار، گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان

۲- استادیار، گروه علوم سیاسی دانشگاه اصفهان

دولت و شاخصه های تمدن اسلامی آن از منظر قرآن کریم

حمید محمدی راد^۱

هاجر جهان‌دیده^۲

سعیده آقایی اقدام^۳

چکیده:

هدف از آفرینش انسان کمال و سعادت ابدی اوست و سعادت جامعه انسانی در گرو ایجاد یک نظام سیاسی- اجتماعی است که بستر رویش تمدن اسلامی و حکومت دینی را فراهم آورد چرا که سعادت حقیقی انسان جز در سایه سار تمدن اسلامی تحقق نخواهد یافت. آیین و مکتبی می‌تواند مدعی تمدن‌سازی بشود که در همه ابعاد مادی و معنوی زندگی بشر، راهکارهایی صحیح و منطقی ارائه نماید. پیامبر اسلام ﷺ در پرتو آیین الهی، اقدام به تشکیل نظام حکومتی نمود و در اندک مدتی تمدن اسلامی را پایه‌گذاری نمود و در مسیر رشد و شکوفایی قرار داد به طوریکه با سرعت از مرز جغرافیایی محل حدوثش، پافراتر نهاد و به اقصی نقاط عالم سرازیر شد. بنابراین می‌توان گفت یکی از زیر ساختهای تمدن اسلامی، ایجاد یک نیروی منسجم و نظام‌مند

۱- استادیار و عضو هیئت علمی دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم، دانشکده مراغه

۲- دانشجوی کارشناسی دانشکده علوم قرآنی مراغه

۳- فارغ التحصیل کارشناسی ارشد دانشگاه علوم و معارف قرآن کریم

براساس فرامین الهی است که در اصطلاح سیاسی، دولت و حکومت نامیده می‌شود.

بازشناسی شاخصه‌های تمدن اسلامی از عوامل مهم پایداری یا احیای مجدد آن می‌باشد. در این نوشتار سعی بر این است که شاخصه‌های تمدن اسلامی از منظر آیات قرآنی، تحلیل، بازیابی و بازخوانی شود تا امکان بازسازی آن، برای همگان مسجّل گردد. از دیدگاه آیات قرآنی خدا بینی و خدا پرستی، فرمانبرداری از پیام آوران و اولیای الهی، اقامه عدل، ایجاد انسجام و الفت میان ملت، برقراری امنیت، همیاری، فراخوان عمومی به نیکی، مشورت و استفاده از عقل جمعی، از مهمترین شاخصه‌های تمدن دینی می‌باشد که اگر مسلمانان بار دیگر این اصلها را محور برنامه های خود قرار داده و بر مبنای آن، حرکت نمایند؛ قطعاً باردیگر برترین تمدن بشری را به جامعه انسانی ارائه خواهند نمود و معایب تمدنهای مادی را به نمایش خواهند گذاشت.

کلید واژه:

قرآن کریم، حکومت، دولت، تمدن اسلامی، شاخصه‌ها

دولت از منظر فقیه شیعه عصر صفوی (علامه فاضل هندی)

سید احمد عقیلی^۱

سید مصطفی طباطبایی^۲

سمانه حجار پور خلج^۳

چکیده:

بهاء الدین محمدبن حسن اصفهانی مشهور به «فاضل هندی» از فلاسفه و علمای اواخر عصر صفوی و در شمار فقهای اصولی برجسته مکتب امامیه این دوره است. مهمترین اثر فقهی وی که در واقع از مهمترین آثار فقهی شیعه می‌باشد کتاب «کشف اللثام عن قواعد الاحکام» است که مورد استفاده تمامی فقهای برجسته شیعه در سه قرن اخیر بوده است. مقاله حاضر به روش تحلیل تاریخی به بررسی و واکاوی مفهوم و جایگاه دولت در آثار این فقیه شیعه می‌پردازد.

وی در اندیشه سیاسی‌اش معتقد به همبستگی دین و سیاست (دولت به عنوان مهمترین مولفه آن) و توأمان بودن آن در زندگی اجتماعی انسان‌ها بوده و نوع حکومت سیاسی مطلوب را که به عقیده وی پیروی از روش انبیاء علیهم‌السلام و ائمه اطهار علیهم‌السلام می‌باشد را مطرح کرده است.

کلید واژه:

فاضل هندی، دین و سیاست، دولت، مشروعیت حکومت

۱- استادیار و عضو هیات علمی گروه تاریخ دانشگاه سیستان و بلوچستان

۲- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه اصفهان

۳- کارشناس ارشد تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی

دولت اسلامی پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله و مدیریت بحران

محمد جزینی^۱

چکیده:

بحران‌ها زاینده تفکر و اندیشه و اعتقادات و رفتار بشری می‌باشد، انسان وقتی که موانعی را در مقابل اهداف و امیال خود می‌بیند، تمام قامت در برابر آن می‌ایستد و جهت رسیدن به آرزوهای خود به هر گونه تلاش و ترفندی روی می‌آورد. انبیاء الهی در طول تاریخ همواره با بحران‌هایی که از طرف دشمنان آنها ایجاد می‌شد مواجه بودند، در بررسی تاریخ اسلام نیز دشمنان رسول الله صلی الله علیه و آله نیز از این ترفندها استفاده می‌کردند و بحران‌های گوناگون را برای ایشان به وجود می‌آوردند. رسول الله صلی الله علیه و آله بنیان‌گذار تمدن و دولت اسلامی با نیز با توکل به خداوند متعال و مدیریت الهی خود تمام همت و تلاش خود را به کار می‌بست تا بحران‌های به وجود آمده از سوی معاندان و مخالفان را خنثی نماید و از آنها به بهترین وجه بهره‌برداری کند. در این مقاله برآنیم تا مدیریت را هبردی حل بحران به وسیله رسول خدا صلی الله علیه و آله را تبیین کنیم همچنین می‌خواهیم این فرضیه را اثبات نماییم که رسول الله صلی الله علیه و آله ریاست دولت اسلامی دارای راهبرد و قدرت تصمیم‌گیری مدیریت بحران بودند و با اعمال مدیریت و رهبری، بحران‌هایی را که

از سوی دشمنان آن حضرت به وجود آمد را حل می کردند و دشمنان را در رسیدن به اهداف خود ناکام می گذاشتند.

کلیدواژه:

پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، دولت اسلامی، مدیریت بحران، دشمنان

تحلیلی بر تأثیر اختلاف میان دولت های اسلامی در گسترش فرقه انحرافی داعش و نقش آن بر تمدن اسلامی

عبدالکریم فیروز کلائی^۱

چکیده:

هدف از این نوشتار این است با پرداختن به ریشه های اختلاف بین دولت های اسلامی، تأثیر این اختلافات را در گسترش فرقه انحرافی داعش و ارائه درک نادرست از تمدن اسلامی توسط این فرقه در جهان را مورد تحلیل قرار دهد. در همین راستا سوالی که در این رابطه مطرح می شود این است که اختلاف میان دولت های اسلامی چه تأثیری در گسترش فرقه انحرافی داعش داشته و چه نقشی را بر تمدن اسلامی ایفا کرده است؟ در پاسخ به این سوال به عنوان فرضیه می توان گفت که اختلاف میان دولت های اسلامی که ریشه در عواملی همچون اختلافات قومی و مذهبی میان کشورهای اسلامی و وجود حکومت های فاسد وابسته به غرب و مستبد در برخی از این کشورها، سبب شکل گیری و گسترش فرقه های انحرافی و افراطی همچون داعش شده و درک نادرستی از تمدن اسلامی در جهان ارائه کرده است. در این نوشتار از روش توصیفی و تحلیلی در تبیین متغیرهای

۱- مدرس دانشگاه و کارشناس ارشد مطالعات خاورمیانه و شمال آفریقا، دانشگاه

مورد نظر بهره گرفته شده است. این مقاله با تشریح دقیق ریشه‌های اختلاف بین دولت‌های اسلامی، ماهیت این اختلافات و نقش آن را در شکل‌گیری فرقه انحرافی داعش و تأثیر منفی این فرقه افراطی بر تمدن اسلامی را تحلیل کرده است.

کلید واژه:

اختلاف میان دولت‌های اسلامی، تمدن اسلامی، فرقه انحرافی،

داعش

آموزش و پرورش در اندلس

الهه ابراهیمی^۱

چکیده:

با نگاهی گذرا به تاریخ اندلس می توان دریافت که این منطقه از مراکز قابل توجه علم و دانش در میان بلاد اسلامی بوده است. آنچه بر اهمیت این موضوع می افزاید واقع بودن این ناحیه در یکی از دور دست ترین نقاط نسبت به مراکز اصلی علم و فرهنگ اسلامی است. با این حال توجه به شاخصه‌های توسعه علمی و فرهنگی در این سرزمین از جمله مراکز آموزشی، کتابخانه‌ها، شمار دانشمندان از رشد سریع و چشمگیری حکایت دارد. مسلمانان تقریباً هشت قرن در اندلس زندگی کردند و در این مدت توانستند پایه‌های تمدنی درخشان را پایه ریزی کنند و در زمینه‌های مختلف علمی و فکری به پیشرفت‌های قابل توجهی دست یابند و بسیاری از علمای شرق را به خود جذب کنند و همچنین دانشمندی را پرورش دادند که هریک چهره‌هایی برجسته در علوم مختلف بودند. در باره خدمات علمی مسلمانان اسپانیا پژوهش‌های بسیاری انجام شده ولی حضور اسلام در شبه جزیره ایبریا چنان با عظمت بود که هنوز هم سزاوار آن است که به این موضوع پرداخته شود. مقاله حاضر با روش کتابخانه‌ای صورت گرفته و گوشه‌هایی از

۱- دانشجوی کارشناس ارشد تاریخ و تمدن دانشگاه فردوسی مشهد

فعالیت‌های علمی مسلمانان اندلس در زمینه‌های آموزشی و شماری از اندیشمندان این سرزمین را مورد بررسی گرفته است.

کلیدواژه:

اندلس، آموزش، امویان، ملوک الطوائف

تمدن اسلامی در قرن چهارم هجری

سید ابوالقاسم موسوی^۱
 نبی الله صدری فر^۲

چکیده:

قرن چهارم هجری به عنوان دوره رنسانس اسلامی شکوفایی خوبی داشته است. سه خاندان حمدانیان و فاطمیان و علی الخصوص آل بویه در این قرن آثار مثبتی در زمینه دانش از خود بر جای نهاده‌اند. البته درگیریهایی با هم داشته‌اند. ولی در پیشبرد تمدن اسلامی موفق بوده‌اند. دانشمندان بزرگی در این دوره در رشته‌های مختلف علمی رشد و به جامعه عرضه شده‌اند. آل بویه در این قرن باعث رشد علوم در شاخه های مختلف آن از جمله: دانش پزشکی، نجوم، فلسفه و کلام، علوم حدیث، علوم قرآن، شدند. کتابخانه در این قرن اهمیت فوق العاده در نزد حاکمان داشته است. عبدالرحمن و خصوصا المستنصر در این میان نقش فوق العاده‌ای در توسعه و رشد کتاب و کتابخانه داشته‌اند.

۱- پژوهشگر پژوهشکده بنیاد پژوهشهای آستان قدس رضوی و دانشجوی دکتری

مدرسی معارف اسلامی، دانشگاه فردوسی مشهد

۲- مربی گروه معارف اسلامی دانشگاه پیام نور، دانشجوی دکتری مدرسی معارف

اسلامی دانشگاه پیام نو

علما در این قرن مورد تکریم و احترام بوده‌اند. که در این مقاله به تفصیل مورد بررسی قرار گرفته است.

کلید واژه:

رئسانس اسلامی، قرن چهارم، آل بویه، فاطمیان، دانش

معنویت و بیداری اسلامی

علی ناصری^۱

چکیده:

توجه و گرایش به معنویت حقیقی به عنوان یک ضرورت برای حل بحران جامعه بشری، اجتناب‌ناپذیر است. معنویت اسلامی که مبتنی بر مبدأ و معاد است، زیربنای همه ارزشهای اخلاقی و انسانی است. گرایش به معنویت یعنی برخورداری از حیات طیبه‌ای که مورد تأکید و خواسته اسلام است. تکامل انسانی و شکوفایی تمامی استعدادها و وجودی انسان، و رسیدن به سلامت روحی - روانی، تنهدرسایه معنویت اسلامی و ولایی قابل دسترسی است. معنویت دینی مبنای حرکت بیداری اسلامی و نظم دهنده ارتباطهای انسان با هستی است.

در این نوشته؛ ضرورت، پیشینه، نقش و جایگاه معنویت در زندگی، تعریف و تبیین «معنویت»، خواستگاه، اساس و زیربنا، تفاوت آن در اسلام و غرب و ارتباط آن با بیداری اسلامی مورد بررسی قرار گرفته و در پایان به تبیین ماهیت بیداری اسلامی و عناصر مهم این حرکت عظیم اسلامی پرداخته شده است.

کلیدواژه:

معنویت، فطرت، حیات طیبه، بیداری اسلامی، کرامت، اسلام خواهی

۱- دانش آموخته کارشناسی ارشد جامعه‌المصطفی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ العالمیه «واحد اصفهان»

تعامل خواجه نصیرالدین طوسی با دولت مغول و نوسازی تمدن اسلامی

مهدی نورمحمدی^۱

کبری حکمتیان^۲

چکیده:

این مقاله در صدد است تا نقش خواجه نصیرالدین طوسی را در تعامل با دولت مغول و نوسازی تمدن اسلامی پس از تخریب آن از سوی مغولان واکاوی نماید. پس از سرنگونی خوارزمشاهیان و هجوم مغولان به ایران، شهرها یکی پس از دیگری به تصرف مغولان درآمد. در این میان، بسیاری از دست آوردهای تمدنی برآمده از فرهنگ غنی اسلام، از بین رفت. کشته شدن دانشمندان، ویرانی مدرسه‌ها و سوزاندن کتابخانه‌ها تنها گوشه‌ای از این فاجعه فرهنگی بود. مهاجرت دانشمندان و انتقال کتاب‌ها به اروپا، این ضایعه فرهنگی را دوچندان می‌کرد. یافته‌ها برآنند که خواجه نصیرالدین طوسی با درک شرایط، به تعامل با دولت مغول پرداخت و رسالت خویش را در راستای نوسازی تمدن اسلامی تعریف نمود. وی با تاثیرگذاری بر مغولان، آنان را از ویرانی فرهنگی بازداشت و سپس به نوسازی خرابه‌های آنان در عرصه

۱- پژوهشگر پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی قم

۲- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد رشته شیعه‌شناسی گرایش تاریخ دانشگاه قم

فرهنگ و تمدن پرداخت. از جمله اقدامات او می‌توان به تالیف آثار علمی، نجات جان دانشمندان مناطق تحت امر مغولان، جذب دانشمندان گوناگون از خارج کشور، تربیت شاگردان فراوان، تاسیس مراکز علمی همچون رصدخانه مراغه، جمع‌آوری کتاب‌های باقیمانده در اقصی نقاط کشور و تاسیس کتابخانه اشاره داشت.

کلید واژه:

خواجه نصیرالدین طوسی، دولت مغول، تمدن، فرهنگ، ایران

تفسیرهای انحرافی از مهدویت و انتظار مهدی موعود

مجتبی گراوند^۱

زهرامهدی پور نساری^۲

چکیده:

در بین‌النهرین اندیشه‌ها و دیدگاه‌های مختلفی نسبت به ظهور منجی در اذهان مردم وجود داشت. همچنین ادیان بزرگ الهی - به‌رغم تحریف برخی از آن‌ها - نویدهایی به امت‌ها درباره ظهور منجی آخرالزمان داده‌اند. به عنوان نمونه زرتشتیان اعتقاد دارند که «سوشیانت» فقر و گرسنگی را ریشه‌کن و ایزدان را از دست اهریمن نجات می‌دهد و مردم جهان را هم‌فکر و هم‌گفتار و هم‌کردار می‌کند. یهودیان معتقدند «ما شیخ» یا مسیحا ظهور می‌کند و تا ابد بر جهان حکومت می‌کند. مسیحیان نیز معتقدند که مسیح عَلَيْهِ السَّلَام دوباره ظهور خواهد کرد. در این میان برخی ملل و اقوام همچون هندی‌ها بر اساس کتاب‌های مقدس خود در انتظار ظهور منجی هستند که حکومت واحد جهانی را تشکیل خواهد داد. بنابراین اعتقاد به منجی موعود یک اشتیاق و میل باطنی است که اسلام نیز با وعده ظهور منجی بزرگ، این خواسته و شوق درونی را بی‌پاسخ نگذاشته و به‌نوعی این عطش را

۱- استادیار تاریخ اسلام دانشگاه لرستان

۲- کارشناسی ارشد تاریخ اسلام و مدرس گروه معارف دانشگاه لرستان

زنده و تازه نگه‌داشته و خرمن اشتیاق مردم را برای ظهور مهدی موعود شعله‌ور ساخته است. تا آنجا که پس از شهادت امام حسین علیه السلام زمانی که فشار و اختناق بنی‌امیه و بنی‌عباس به اوج خود رسید؛ افرادی ادعای نیابت از امام غایب یا ظهور مهدی علیه السلام را تبلیغ می‌کردند. در واقع انگیزه آن‌ها از مطرح کردن اندیشه‌ی مهدویت به دست آوردن سلطه و رسیدن به اهداف اجتماعی و اقتصادی در میان طبقات محروم بود؛ چرا که اساساً مهدی برای تحقق بخشیدن به این هدف می‌آید که زمین را پر از عدل و داد کند. بر این اساس انحراف به وجود آمده باعث تفرقه و شکاف در بین صفوف مسلمانان و ایجاد ملل و نحل مختلف در میان شیعیان گردید که طرح این قبیل انحرافات مسأله اصلی این مقاله می‌باشد. لازم به ذکر است این پژوهش درصدد است که به‌طور کلی و با روش توصیفی - تحلیلی به بررسی موضوع بپردازد.

کلید واژه:

مهدویت، موعود، انتظار، آخرالزمان

مقدمه‌ای بر نقش دعوت پیامبر اسلام حضرت محمد ﷺ

در شکل‌گیری «مای تمدنی اسلامی»

بهرام جبارلوی شبستری^۱

چکیده:

خداوند متعال مشیت و اراده خود را به میانجی‌گری یک پیام‌رسان آسمانی بر حضرت محمد ﷺ آشکار می‌سازد. اما خود آن حضرت چون نقطه نهایی نیست و هدف الهی نجات و رستگاری تمامی بشریت می‌باشد. از این رو پیام‌های الهی بایستی توسط پیامبر اکرم ﷺ به همه مردم نیز انتقال پیدا کند، تا انعکاس و در نتیجه واکنش مردم نسبت به آن در دو چهره «ایمان» و «کفر» نمایان شود. لذا یافته‌های مطالعه‌ای که با استفاده از روش تحقیق اسنادی و براساس دیدگاه مطالعات فرهنگی و ارتباطات انجام پذیرفته است؛ نشان می‌دهد که حضرت محمد ﷺ در طی مراحل گوناگون دعوت به دین اسلام، ضمن استفاده از برخی ابزارها و شیوه‌های ارتباطی زمان جاهلیت مانند خطابه که با تحول و تغییر محتوای پیام در خدمت دعوت پیامبر قرار گرفت. همچنین از نهادها، ابزارها و شیوه‌های فرهنگی - ارتباطی نوین و کارآمد دیگری مانند: قرآن، نماز، نماز جمعه، منبر، اذان و اقامه،

۱- دانش‌آموخته کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی از دانشکده صدا و سیمای جمهوری اسلامی ایران، پژوهشگر و مدرس دانشگاه جامع علمی - کاربردی

مسجد، هجرت، رویت پذیر کردن اسوه حسنه، نگارش و ارسال نامه، اعزام مُبلغ و مبارزه با سوگیری‌های خرافاتی؛ برای ابلاغ و اشاعه آموزه‌های الهی دین اسلام بهره گرفت که از جمله آثار وضعی و پیامدهای تمدنی محتوای دعوت پیامبر اسلام ﷺ و نحوه آن، می‌توان به فراهم شدن زمینه‌های شکل‌گیری یک امر هویتی و جمعی در پیرامون یک «ما» اشاره کرد که این «مای تمدنی» با تمامی تمایزها و اختصاصات ویژه خود، به‌عنوان «مای تمدنی اسلامی» نامیده می‌شود.

کلید واژه:

حضرت محمد ﷺ، دعوت پیامبر اکرم، تمدن اسلامی، مای

تمدنی، مطالعات فرهنگی و ارتباطات

علامه محمد باقر مجلسی و مشروعیت حکومت صفوی

سید مصطفی طباطبایی^۱

ناصر حق شناس^۲

سمانه حجار پور خلج^۳

چکیده:

پیدایی حکومت صفویه در نخستین سال‌های سده‌ی دهم هجری/شانزدهم میلادی، یکی از مهم‌ترین تحولات تاریخ ایران و اسلام است. از مهم‌ترین ویژگی‌های حکومت صفویه، رسمیت (عمومیت و اشاعه) بخشیدن به مذهب شیعه دوازده امامی در گستره ایران بزرگ آن روزگار و تأسیس حکومتی مبتنی بر آن است. در این میان نقش فقیهان و عالمان شیعه و اقدامات آنان در فراهم آوردن مقدمات گسترش مذهب شیعه قابل توجه است. یکی از این فقیهان و عالمان علامه شیخ محمد باقر مجلسی (۱۰۳۷ - ۱۱۱۰ هجری) است. وی از نخستین و پرکارترین عالمان شیعی ایرانی است که به تجمیع، ترجمه و نشر احادیث امامان دوازده‌گانه شیعه علیهم‌السلام به زبان فارسی پرداخت. مجلسی با قبول مناصب امامت جمعه، قضاوت و شیخ‌الاسلامی در دوره شاه سلیمان (۱۰۴۵-۱۰۷۳ هجری) و سپس شاه سلطان حسین

۱- دانشجوی دکتری تاریخ اسلام دانشگاه اصفهان

۲- کارشناس ارشد تاریخ ایران اسلامی

۳- کارشناس ارشد تاریخ فرهنگ و تمدن اسلامی

(۱۱۰۵-۱۱۳۵ هجری) با استفاده از نفوذ و قدرت خود تلاش فراوانی در جهت اصلاح امور خلق برپایه مبانی ناب شیعه انجام داد. اما منتقدان معتقد بودند او با خدمات خود به درباریان و سلاطین در برقراری و استمرار استبداد نقش داشته است. این نوشته به اختصار به مواضع علامه در همکاری با صفویان و مشروعیت بخشی به آنان پرداخته، علل پذیرش مناصب دولتی توسط علامه را مورد بررسی قرار می‌دهد.

کلید واژه:

صفویه، محمد باقر مجلسی، تشیع، مشروعیت

علل رشد و بالندگی تمدن اسلامی

علی رضا روحی^۱

چکیده:

تمدن اسلامی یکی از مهم‌ترین و تاثیرگذارترین تمدن‌هایی است که باعث رشد و پیشرفت بسیار وسیع و گسترده‌ای در مجموعه کشورهای اسلامی شده و نیز تأثیرات بسیاری بر تمدن‌های دیگر گذاشت. تمدن اسلامی از مؤلفه‌های متعددی تشکیل شده که ارتباط مستقیمی با فرهنگ پیدا می‌کرد و از آغاز شکل‌گیری، تا حدود قرن هفتم هجری؛ رشد و توسعه بسیار گسترده‌ای پیدا نمود و در همه زمینه‌های علمی، فرهنگی و تمدنی تا حداکثر ممکن پیشرفت نمود. عوامل متعددی باعث رشد و گسترش تمدن اسلامی شد. مهم‌ترین آنها به شرح زیراند:

الف) آموزه‌های دینی و تشویق‌هایی که در قرآن و احادیث درباره علم و علم‌آموزی صورت گرفته است.

ب) تسامح و تساهل، و استفاده از همه پیروان ادیان و مذاهب الهی، بدون هیچ تعصبی.

ج) فطری بودن آموزه‌های اسلامی.

د) استفاده از علوم و افکار و اندیشه‌های سایر تمدن‌ها.

۱- استادیار گروه تاریخ و تمدن ملل اسلامی دانشگاه علوم اسلامی رضوی

درکنار این عوامل باید از ثبات سیاسی نسبی و عدم وجود آشوب‌های گسترده و همه گیر، که مانع از گسترش علوم می‌شود، همچنین تشکیل دولت‌های مستقل و نیمه مستقل، که با یکدیگر رقابت در جذب دانشمندان بیشتر داشتند و نیز حمایت‌های گسترده خلفا و فرمانروایان از دانشمندان، یادکرد.

در مقابل، ضعف دولت‌های اسلامی باعث شد تا حمایت‌های گسترده از علوم متوقف شود؛ حمله‌های وحشیانه غزها؛ دو حمله ویرانگر چنگیز در سال ۶۱۶ هجری و حمله هولاکو در سال ۶۵۶ هجری و نیز تغییر نگرش مسلمین از دیدگاه اجتهادی، به تقلیدی و حدیث‌گرایی مفرط؛ باعث ضعف و انحطاط تمدن اسلامی گردید.

در این مقاله ضمن تعریف تمدن به بررسی موردی هر یک از مؤلفه‌های تشکیل دهنده تمدن اسلامی پرداخته می‌شود.

کلیدواژه:

تمدن اسلامی، آموزه‌های اسلامی، تسامح و تساهل، علوم دخیله،

نهضت ترجمه

نظریه دین حداکثری و تمدن سازی اسلامی

ولی اله عباسی^۱

چکیده

پی‌ریزی دولت و تمدن دینی بر مبنای دین‌شناختی متعددی استوار است که قلمروشناسی دین یکی از مهم‌ترین آنهاست. در پاسخ به سوال از گستره و قلمرو دین، به طور کلی دو دیدگاه عمده به وجود آمده است:

۱. دیدگاه حداقلی که زبان دین را محدود به قلمرو خاصی کرده و از دخالت آن در بسیاری از امور (اجتماعی، سیاسی، فقهی و...) می‌پرهیزد؛
۲. دیدگاه حداکثری که دیدگاهی جامع‌گرایانه در برابر گستره دین اتخاذ می‌کند.

نوشتار حاضر، نظریه دین حداکثری را از منظر قرآن کریم و اهل بیت تبیین نموده، و دیدگاه حداقلی را به چالش می‌کشد. در ابتدای مقاله، پس از بیان دو دیدگاه حداقلی و حداکثری درباره قلمرو دین، مبنای نظریه حداکثری تبیین شده، پس از آن، جامعیت دین با توجه به جاودانگی، کمال و خاتمیت اثبات شده است. در پایان هم پس از نقد سکولاریسم، نسبت دین و سیاست مورد بحث واقع شده است.

کلیدواژه:

دولت و تمدن اسلامی، مبنای دین‌شناختی، قلمرو دین، جامعیت دین

انقلاب اسلامی پیوستی تمدن ساز

مجتبی سپاهی^۱

چکیده

انقلاب اسلامی بازخوانی تفکر برآمده از اسلام ناب محمدی ابراهیمی بود که امام خمینی رحمته الله علیه با همه تار و پود ساحات هستی خود آن را بر قلوب طهارت یافته توده مردم متجلی کرد و فطرت پاک و دور از غبارهای ظلمت بخش دنیای غرب، به آن پاسخ داده و تحول ساختاری در عرصه قلمرو حاکمیت ایجاد شد. بی شک علل موجهه انقلاب که رهبری برآمده از عینیت بخشی وحی ربانی و توجه به روح آزادی بخش و عدالت گستر اسلام ناب محمدی همراه با اعتقاد بی شائبه عموم مردم است می تواند علل موجهه تکوین تمدن اسلامی باشد تمدنی که سمت و سوی سیروورت بشری را تغییر داده و ایده و آرمان جدیدی را در برابر بشریت قرار دهد. بشریتی که در عروج به کمال مطلوب خود از همه توش و توان خود بهره برده و خلافت الهی آسمانی و ملکوتی را در ملک زمین تعیین بخشید. این مقاله درصد آن است که ربط علی تحقق تمدن اسلامی را در صورت حفظ و نهادینه شدن علل بوجود آورنده انقلاب تبیین کند و برعینیت و تجسد

۱- استادیار گروه معارف دانشگاه اصفهان

بخشیدن تمدن از فرآیند تثبیت فرهنگ ناب انقلاب اسلامی در همه
ساحات فردی و اجتماعی تاکید نماید و مدل رهیافت دستیابی به آن را
طرح نماید.

کلید واژه:

انقلاب اسلامی، تمدن، امام خمینی، دولت

امام علی علیه السلام، کثرت‌گرایی دینی «هنجاری» و تمدن‌سازی

(نگاهی به تساهل اجتماعی به مثابه مبنای اخلاق‌شناختی دولت و تمدن اسلامی)

ولی‌اله عباسی^۱

چکیده

تمدن‌سازی و تولید فرهنگ و علم، همان‌گونه دارای مبانی علم‌شناختی و دین‌شناختی است، نیاز به مبانی اخلاق‌شناختی نیز دارد و بدون بسترسازی اخلاقی، تأسیس دولت و پیشرفت علمی و فرهنگی و تمدنی ممکن نیست. مبانی اخلاقی و اجتماعی متعددی را می‌توان برای دولت و تمدن برشمرد که مدارا و تساهل دینی (در این نوشتار از آن تعبیر به «کثرت‌گرایی دینی هنجاری» می‌کنیم) یکی از آنهاست. کثرت‌گرایی و تساهل را در دنیای امروز اغلب مفاهمی می‌دانند که محصول دنیای غرب و مدرنیته است و تمدن و فرهنگ‌های دیگر، به‌ویژه اسلام با چنین مفاهمی آشنا نیستند، در حالی که پژوهش‌های علمی و تاریخی بیانگر آن است که این تصور تا چه اندازه وارونه است؛ اسلام دینی است که در طول تاریخ بهترین و عالی‌ترین چهره مدارا و تحمل عقاید و افکار مخالفان را از خود نشان داده و صدها سال پیش از آن‌که اروپاییان از تساهل و تسامح سخن بگویند، مسلمانان در فرهنگ و تمدن اسلامی به آن پایبند بوده‌اند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امام علی علیه السلام

چهارده قرن قبل در دنیایی که مفهوم همزیستی دینی برای بشر کاملاً ناشناخته بود، آن را با صراحت کامل شناخت و ملت مسلمان را به آن دعوت کردند. بر همین اساس، این مقاله در دو بخش، رواداری و کثرت‌گرایی دینی هنجاری را از دیدگاه امام علی علیه السلام مورد بحث قرار می‌دهد. در بخش نخست، پس از تبیین مساله و پیشینه آن در تمدن مسیحی و اسلامی، دیدگاه حضرت درباره رواداری و مبانی نظری آن تبیین شده است، پس از آن در بخش دوم سیره عملی امام علی و شیوه دولت ایشان در این باب بیان شده است.

کلیدواژه:

دولت، تمدن اسلامی، مبانی اخلاق‌شناختی، کثرت‌گرایی دینی

هنجاری

چگونگی شکل‌گیری تمدن اسلامی در خراسان در قرون اولیه اسلامی

زهرا پورشعبانیان^۱

محمد مرتضایی^۲

چکیده

سرزمین نورانی (خراسان)، سرزمین وسیع و پهناوری است که نخستین نقطه‌ی مرزی آن متصل به «عراق» است و آخرین نقطه مرزی آن تا حدود هندوستان می‌رسد، خراسان به جهت موقعیت خاص جغرافیایی خود از دوران پیش از اسلام مورد توجه اقوام مهاجر و یا ساکن در ایران بوده است، با ورود اسلام و مهاجرت اعراب به خراسان، سرزمین طالع بیش از سایر مناطق ایران دچار تغییر و تحولات در عرصه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی و مذهبی گردید. شواهد تاریخی بیانگر آن است که سرزمین خراسان در مشرق ایران به جهت موقعیت جغرافیایی و منطقه‌ای منحصر به فردش یکی از شهرهای مورد توجه امویان بوده، و خلفای اموی و به تبع بعد از آن عباسی، دگرگونی‌های

۱- دکتری باستان‌شناسی (اسلامی) دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

۲- دکتری باستان‌شناسی (اسلامی) دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران

تاریخی، سیاسی و به دنبال آن فرهنگی و مذهبی این سرزمین را پیگیری می‌کردند. اما به علت عدم مطالعات موسع و یکپارچه اهمیت جایگاه خراسان چندان هویدا نگشته است. بی‌تردید؛ پرسش‌های مطرح شده در خصوص جایگاه خراسان در ناحیه شرق ایران و بازتاب‌های سیاسی - مذهبی آن مسأله‌ایی است که نیازمند یافتن پاسخی شایان توجه است. خراسان از جمله شهرهایی است که بافت اولیه آن در دوران پیش از اسلام شکل گرفته است، اما در طی دوران اسلامی با رنگ پذیری از آموزه‌های دینی تغییر و تحولات گسترده و اساسی در آن پدید آمده است. مقصود شناخت جایگاه خراسان در ناحیه مشرق و دسترسی به هویت و بافت آن خطه در متون مورخین و جغرافی‌نویسان مسلمان است. نیل به این مقصد در سایه نقل و تحلیل تاریخ به مفهوم کلی و گردآوری داده‌های اسنادی و کتابخانه‌ای امکان پذیر خواهد بود، که نتیجه آن، اثبات دلایل بقا و ثبات سیاسی خراسان در دوران قبل و بعد اسلام است.

کلید واژه:

خراسان، اسلام، امویان، عباسیان، تحولات سیاسی، تحولات

مذهبی

نویسندگان مقالات:

- عطایی، عبدالله: ۳۲
 عقیلی، سیداحمد: ۲۰، ۹۳
 علی حسینی، علی: ۹۰
 فراس، زهرا: ۱۹
 فروهی، آرمان: ۸۴
 فیروز کلائی، عبدالکریم: ۹۶
 قریشی، سیدرسول: ۶۵
 قنوتی، فریده: ۶۰
 کاشفی، محمدرضا: ۹۰
 کیانی، مراد: ۳۷
 گراوند، مجتبی: ۸۶، ۱۰۵
 محب زاده، حمید: ۸۸
 محمدی راد، حمید: ۹۱
 مرادی، محمد مهدی: ۲۵
 مرتضایی، محمد: ۱۱۸
 منتظرالقائم، اصغر: ۳۲، ۴۸، ۳۴
 موسوی، سید ابوالقاسم: ۱۰۰
 موسوی، سید هاشم: ۵۲
 موسوی، سیده زهرا: ۲۳
 مهدی پور نساری، زهرا: ۱۰۵
 ناصری، علی: ۱۰۲
 نظری، داریوش: ۴۱
 نقدی، شهزاد: ۵۴
 نورمحمدی، مهدی: ۱۰۳
 هاشمی هزاوه، فاطمه: ۳۰
 یآوری سرتختی، محمدجواد: ۵۴
- حیدری، علی جمعه: ۴۳
 خادمی، عاطفه: ۷۸
 خشوعی، مهدیه سادات: ۶۱
 دودانگه، شیوا: ۷۰
 رخشانی، عباس: ۷۶
 روحی، علی رضا: ۲۴، ۱۱۱
 ریاحی، محمدحسین: ۱۷
 زینلی، بهمن: ۳۲
 سپاهی، مجتبی: ۱۱۴
 سجادی جزئی، سید احمد: ۱۳
 سعیدی، وحید: ۲۶
 سعیدیان جزئی، مریم: ۵۶
 سلیمانی، زهرا: ۱۵
 سنچولی، دوست علی: ۴۴
 شاهرخی، سید علالدین: ۴۶
 شریفی، مرضیه: ۵۸
 شهرآبادی، مجتبی: ۲۰
 شهری، ثنا: ۳۴
 شهیدانی، شهاب: ۴۱
 صدری فر، نبی اله: ۱۰۰
 صرمی زاده، مرجان: ۵۸
 طباطبائی، سید مصطفی: ۹۳، ۱۰۹
 عباسی، علی اکبر: ۸۴
 عباسی، ولی اله: ۱۱۳، ۱۱۶
 عجمی، محمد: ۶۸
 عریضی میبیدی، سید مرتضی: ۲۲
 عشایری، طاهّا: ۶۸
- آقاجری، الهام: ۴۱
 آقایی اقدم، سعیده: ۹۱
 ابراهیمی، الهه: ۸۲، ۹۸
 احمدوند، زینب: ۳۲
 اخوان نیلچی، نفیسه: ۷۸
 اشکواری، محمد جعفر: ۵۰، ۷۰
 اقبال قاضی، محمد: ۷۲
 امرایی، محمد: ۸۶
 باقری، پیمان: ۳۹
 پاینده، عظیمه: ۶۳
 پناهی، یعقوب: ۲۸
 پور شعبانین، زهرا: ۱۱۸
 پیرمردیان، مصطفی: ۲۶، ۳۴
 توفیق، سعید: ۲۸
 جبارلوی شبستری، بهرام: ۱۰۷
 جدیدی، ناصر: ۷۲
 جزینی، محمد: ۹۴
 جعفری، علی اکبر: ۶۳
 جهانزاده، هاجر: ۹۱
 چلونگر، محمد علی: ۱۵، ۵۲، ۸۰
 حاتمیان، عبدالرضا: ۳۶
 حجار پور خلیج، سمانه: ۳۷، ۹۳، ۱۰۹
 حسن زاده، معصومه: ۵۰
 حسین هاشمی، زهرا: ۴۸
 حسینی، سید معصوم: ۷۴
 حق شناس، ناصر: ۱۰۹
 حکمتیان، کبری: ۱۰۳